

T. D. K.

DİVANÜ LÛGAT-İT-TÛRK TERCÜMESİ

ÇEVİREN :

BESİM ATALAY

TÛRK DİL KURUMU GENEL ÖZEK ÜYELERİNDEN

KÛTAHYA SAYLAVI

C İ L T

III

Baskı: TÛrk Tarih Kurumu Basımevi - ANKARA

ESİRGİYEN, KORUYAN TANRININ

ADIYLA

BAŞ TARAFINDA HARFİ İLLET BULUNAN, MİSAL OLAN İSİMLER KİTABI

İKİ HARFLİLER AYRIMI

يَب yap : Değirmi olan herhangi bir şey. "يَبِ رِمَاقُ"

يَبِ يَوْمُ yap yarmak yok = yanımda

değirmi para yok", (sağ para yok).

يَب yap : Yapağı. "يَبِ يَوْمُكَ يَبِ" yunğ yap = yün yapa-
ğı".

يَب yap : İp.

يَب yap : Kendisiyle at bağlanan uzunca örk. İp'e
de "يَب yap" denir.

يَب yat : Bir türlü Kamlıktır (kâhinliktir). Belli
başlı taşlarla (yada taşı ile) yapılır.
Böylelikle yağmur ve kar yağdırılır;
rüzgâr estirilir. Bu, Türkler arasında
tanınmış bir şeydir. Ben bunu Yağma ül-
kesinde gözümle gördüm. Orada bir yan-
gın olmuştu, mevsim yaz idi; bu suret-
le kar yağdırıldı ve Ulu Tanrının iz-
niyle yangın söndürüldü.

يَب yar : Salya. "يَبِ يَوْمُكَ يَبِ" anıng yarı aktı =
onun ağzının salyası aktı".

يَب yir : Ir. (Musikide ırlama). "يَبِ يَوْمُكَ يَبِ" ol
yir yırladı = o, bir ır, şarkı söyledi".

Çok kere bu kelime gazel yerinde kullanılır.

اِر ır : Yukarıdaki kelimenin ى siالف e çevrilmiştir; aynı anlamdadır.

يَش yaş : Yaş; zarzavat. " يَشَاتُ yaş ot = taze ot". Bu kelime " يَشُ yuş" kelimesiyle birlikte " يَشُ يَشُ yaş yuş" şeklinde dahi söylenir, "yaş maş" demektir.

يَش yuş : Sıkışma. Oğuzca. " بَدُونُ يَشُ بُلْدِي budhun yuş boldı = halk sıkıştı" [+].

يَش yış : Yokuş. " اَرْتُ يَشُ art yış = iniş, yokuş". " اِنِ en = iniş", " اَرْتُ art = sarp yer".

يَق yok : Çanak bulaşığı. Bu kelime " يَق yak" kelimesiyle birlikte " يَقُ يَقُ yok yak" şeklinde dahi kullanılır.

يَق yok : " يَقِيرُ yok yer = yokuş yer".

يُك yük : Yük. " بَرِيكُ بَعْدَايُ bir yük bugday = bir yük bugday". Katır yüküne ve başka yüke de böyle denir.

يُل yul : Pınar, su kaynağı. " جُقْرَمَائِلُ çokrama yul = fışkıran kaynak" [++].

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda يَش kelimesinin ilk harfi üzerinde ötre, altında esre vardır. Bize kalırsa " يَشُ yuş" olacaktır; çünkü dikkat edilecek olursa ötre harekesi daha önce yazılmışa benziyor. ى nin altında bulunan esre harekesi ise sonradan yapılan bozuk bir düzeltmeye benziyor. Bundan başka bu kelimedden evvel "yaş" anlamına gelen يَشُ ve yine bu kelimedden sonra "yokuş" anlamına gelen يَشُ kelimeleri bulunduğuna göre bunun " يَشُ yuş" olması kuvvetli ihtimal dahilindedir. Düşünüle! B. A.

[++] Batı Anadolu'da, Murat Dağında "Çokrağan" adında bir su vardır. B. A.

بِرَّيْلُ الْجَحْتِ : Yıl, sene. Bundan alınarak "بِرَّيْلُ الْجَحْتِ" yıl : Yıl, sene. Bundan alınarak "

bir yıl keçti = bir yıl geçti" denir.

يَمُّ : Çörçöp, pislik, çapak. "كُوزْ كَايَمُ نَشْتِي" köz-ge yam tüşti = göze çöp düştü".

يَمُّ : Baharat. "أُوتُ يَمُّ" ot yem = karabiber, kimyon gibi tohum ve baharat". "يَمُّ" kelimesi yalnız kullanılmaz, "أُوتُ" ile birlikte söylenir.

يِنُّ : Hayvan pisliği, davar tersi. "قُوِي يِنُّ" koy yini = koyun tersi".

يِنُّ : İn. "أَرْسَلَانِي" arslan yini = arslan ini".

Tilkinin ve yırtıcı hayvanların sığındığı yerlere de "يِنُّ" denir. Şu savda dahi gelmiştir: "تَلْكُو أَوْزِينِكَا أَوْزَا" tilkü öz yinige ürse udhuz bolur = tilki kendi inine karşı ürerse uyuz olur". Bu sav, ayrılamadığı kabilesini yeren kimse için söylenir. Şu parçada dahi gelmiştir :

فُشْرُقُرْتُ قَمْعُ تَرَلْدِي أَرْلِكُ [+] تَشِي تَرَلْدِي

أَكْرَابُ تَرَلْدِي يَنْقَايْنَا كَرَكُوزُ

[+] Bu kelime yazma ve basma nüshalarda "أَرْلِكُ" erlik" şeklinde ise de yanlıştır; "أَرْكُ" erkek" olmalıdır. Bizi bu düzeltmeye götüren iki şey vardır: Birincisi, sözün gelişi.. İkincisi de, yazma nüshada bu kelimenin üzerinde bir kazıntı görülmekte olmasıdır. Önceden kelime "أَرْكُ" şeklinde yazılmış iken sonradan bir düzeltme görerek "أَرْلِكُ" şekline konulmuş olmalıdır. B. A.

Kuş kurt kamuğ tirildi
Erkek tışı tırildi
Öğür alıp tarıldı
Yınka yana kirküsüz

"Kurt, kuş bütün dirildi, erkek dişi derlendi, öğür alıp dağıldılar. Artık ine girmiycek".

(Baharı anlatarak diyor ki: Kurt, kuş, öldükten ve baharın soluğunu emdikten sonra dirildi; erkek, dişi toplandı. Bölük bölük olup dağıldı. İkinci defa ine girmiyecektir).

Yukarıdan beri söylenen bütün bu kelimeleri yazıda menkus ayrımına yamamak ve söyleyişte yumşatmak olabilirse de, doğru olanı budur [+].

+
+ +

ORTASI SÂKİN OLAN **فَعْلٍ، فَعْلٍ، فَعْلٍ** AYRIMI

يَرْبُ yarp: "يَرْبُ نَانِكْ" = sağlam nesne".

يَرْبُ yarp: İnsan sevindiği zaman yüzüne gelen parlaklık, yalabıklık. "أَنْكَ يَرْبِي يَزْدِي" anıñ yarpı yazıldı = sevindiği için onun yüzünün damarları çekildi, yalabıdı, güzelleşti".

[+] Kaşgarlı burada يَنْ، يِل، يِر، يِب، يِت gibi kelimelerin

يَاب، يَار، يِيل، يِير، يِين imlâsında dahi yazılcağını söylemek istiyor. B. A.

يُورْتُ yurt: Yurt; eski izerler, ören.

يَالْتُ yalt: "يَالْتُ قَا" yalt kaya = yalçın kaya, sert kaya". Sert olan her şeye de böyle denir.

يُرْجُ yurç: Karının küçük erkek kardeşi, küçük kayın. Kocanın küçük kardeşiyle karının küçük kardeşi ayırd edilir. Kocanın küçük kardeşi "إِنِي" ini" denir. Yaşça büyük olursa "إِجِي" içi" denir. Kocanın kendinden küçük olan kız kardeşine "سِنِكَلْ" singil", kocanın kendinden büyük olan kız kardeşine "آكَا" eke", karının kendinden küçük olan kız kardeşine "بَلْدَزْ" baldız", karının kendinden büyük olan kız kardeşine "آكَا" eke" denir.

يُنْدُ yund: At. Bu, cins isimdir. Bir ve birçok ata söylenir; deve kelimesi gibi. "يُنْدُ"
 "أَتِيْبَارْ" yund eti yıpar = at eti misk gibi kokar", (at eti pişirildikten sonra soğumağa bırakılır, o zaman etten güzel bir koku çıkar).

يُنْدُ yund: Türklerin on ikili yıllarından birinin adı; buna "يُنْدِيْلِي" yund yılı" derler.

Bu ayırım harufu zelâka ile (ن،و،ر،ل،م،ب harfleri ile) bağlıdır; bunun için bu çeşitten isim az gelmiştir.

+
+ +

يُدُّهُتُ yudhut: "يُدُّهُتُ نَانِكُ" yudhut neng = hayırsız nesne, kendisinde hayır bulunmayan şey". Bir adama söğüldüğü zaman "يُدُّهُتُ yudhut" denir.

يَاشُوتُ yaşut: "يَاشُوتُ نَانِكُ" yaşut neng = gizli nesne". Kendisinden sonra "بَكْتُ beküt" kelimesi getirilerek ikisi birlikte "يَاشُوتُ بَكْتُ yaşut beküt" denir.

يَغِيْتُ yigit: Herşeyin genci, yiğit.

يَمَّتُ yemet: "Evet" anlamına bir kelimedir. ی harfi fi الف e çevrilerek "أَمَّتُ emet" dahi denir.

يَنْتُ yanut: Karşılık, bedel, ıvaz.

يَسْبِجُ yasıç: Yassı ve uzun temren.

يَاغَاقُ yağaç: Ağaç parçası.

يَاغَاقُ yağaç: Erkeğin erkeklik aygıtı.

يَاغَاقُ yağaç: Fersah, eski bir çeşit yer ölçüsü.

"بِيرُ يَاغَاقُ بِيرُ" bir yağaç yer" denir ki, "bir fersah yer" demektir [+].

يَاغَاقُ yağaç: Ağaç. Buradan alınarak "أَزْمُرِيغَاقِي" üzüm yığacı" ve "يَغَاقُ يَاغَاقِي" yagak yığacı" denir, "üzüm ağacı", "ceviz ağacı" demektir. Bunu الف le يَاغَاقُ şeklinde yazmak daha iyidir.

يَاغَاقُ yağaç: Bir derenin veya bir ırmağın karşı ya-

[+] Bir fersah 12000 arşındır. B. A.

kası. Bir adam ırmağın bir kıyısında durursa bu, karşısına gelen kıyıdır. Bu sözden alınarak "يُغْرِبُكَتِم" yugaç keçtim" denir ki, "derenin öbür tarafına geçtim" demektir.

يَغِيرُ yağır: At, katır ve eşek gibi hayvanların sırtında semer veya eğerin vurmasıyla meydana gelen yara, yağır. "يَغِيرُ نَعَات" yağırlığı at = yağırlı at".

يُكْرُ yügür: Darı. "أَكْرُ" ügür" dahi denir.

يُمْرُ yumur: Hayvanlarda bulunan göden bağırsağı[+].

يُلْرُ yular: Atın yuları. "يُلْرُ بَاشِنُ يُلْرُ بَاشِنُ يُلْرُ بَاشِنُ" [++]

yunt başın yularlap... = at başını yularlıyarak, bağliyarak ye", (piştikten sonra at başını yemek istersen ona yu-

[+] Her iki nüshada da burada ibare şöyledir: يُمْرُ - الْمَرْغَةُ فِي الْحَيَوَانِ
Bunu biz dilimize "hayvanda bulunan göden bağırsağı" diye çevirdik; çünkü gerek Kamus Tercümesinde ve gerek Lisanül-Arap'ta مَرْغَةُ kelimesine bu anlam verilmektedir. Brockelmann bu kelimeye "hayvanın yatıp ağındığı yer" anlamını vermiştir. Dikkat! B. A.

[++] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda bu savda geçen كَنْكَلْدِي kelimesinin ne olduğunu anlayamadık. Burada bir yanlışlık vardır. Ne kadar araştırdıkça da düzeltmek mümkün olmadı. Sezgisimize göre bu, iki kelimedenden mürekkep olmalıdır. İlk kelime bir emir sıygası olacak; ikinci kelime de "yemek" mastarından yine bir emir sıygası olacaktır. Bu iki emir kalıbı "كَنْكَلْدِي" kenkeld" ve "يُ" ye" olmalıdır. Mana böyle olmasını icap ettirir. Yazma nüshada bu kelimedede bazı silintiler görülmekte ve ي harfinin karnında bir nokta sezilmektedir. Bundan başka Doğu Türkçesinde, Uranha ve Koybal diyeleklerinde "كَنْجِي" kenji" şeklinde ve bukağı ve zincir anlamında bir kelime vardır. Bu kelimededen "kenjeltmek" şeklinde bir fiil yapılmış olabilir. Türk dillerinde j nin g harfine çevrildiği vardır. "Kengelt" ve yahut "kenjelt" kelimesi böyle bir fiilin emri hazırı olabilir, ki, "bağla, zincirle, bukağıla" demek olur. Bk. Rad. II, 1079; Katanof, 115. B. A.

lar vur, kaçmaması için bağla, sonra ye!). Bu sav, atını başıboş bırakmakla emrolunan kişi için söylenir.

يَتْرُ yetiz: Enli, enine geniş olan her şey. Bu sözden alınarak "يَتْرُ قَدِشْ yetiz kadhiş" denir, "enli kayış" demektir. "يَتْرُ يَرْ yetiz yer = enli yer, dar olmıyan top-rak".

يَغِزُ yagız: Yağız. Bu, kızıl ile siyah arasında bir renktir. Buna benzetilerek yeryü-züne "يَغِزُ يَرْ yagız yer" denir.

يَغِزُ yagız: "يَغِزَاتُ yagız at = yağız at".

يَفِزُ yafuz: Her şeyin kötüsü, fenası.

يُمُزُ yumuz: "يُمُزُ أَر yumuz er = etli, tıknaz a-dam".

يَمِزُ yamız: Kasığın iki tarafı, kalçanın iç yan-dan uçları.

يَرِشُ yarış: Yarış, at yarışı. "أَلَاتُ يَرِشْتِي ol at yarıştı = o, at yarışı yaptı, ya-rıştı".

يَرِشُ yarış: İki adam arasında mal üleşme.

يَغِشُ yagiş: İslâmdan evvel Türklerin adak için, yahut Tanrılara yakınlık elde etmek için putlara kestikleri kurban.

يَقِشُ yawaş: "يَقِشُ كِشِي yawaş kişi = yumşak huylu adam". Başı sert olmıyan her hayvana da "يَقِشُ yawaş" derler. Şu beyitte dahi gelmiştir :

قَلْدَشْ بِلَايِرْ شُغْلِ قَرَشِبْ آدِنْ آدِرْمَا
بَكْ تَتْ يَفْشْ تَقَاغُو سُقْلِنْ يَزِنْ آدِرْمَا

Koldaş bile yaraşgıl karşıp edir. Üdürme
Bek tut yavaş takagu süwlin yazın edirme

"Arkadaşın ile yaraşıklı ol, ona ay-
kırı giderek başkasını seçme, yavaş
huylu tavuğu sağlam tut, kırdı süğlün
arama".

(Bir kimseye arkadaş olursan ona kar-
şı saygı göster, işlerde ona uy, ay-
kırılık etme; başkasını ondan üstün
tutma; evindeki tavuğu iyi gözet, ev-
deki tavuk kaçarsa, kırdı süğlün ara-
ma).

یُفُوشْ yüfüş: Hısımların elbise veya mal ile yardım-
laşması. Bu, çok kere gerdeğe konulan
gelin hakkında söylenir; çünkü, hısımlar
onu donatmak için üzerlerine düşen
armağanı verirler. Şu savda dahi gel-
miştir: "[+] یُفُوشْ كَلْنِ كَذَا كُو يَفُوشْ بَلُورْ "

[+] Basma nüshada كَذَاكو imlâsında olan bu kelime, yazma nüshada كَرَاكو seklindedir. Her ne kadar bu kelime Dv.III, 124,15 te كَذَاكو şeklinde ise de bize kalırsa "كَرَاكو körekü" şekli dahi yanlış sayılamaz. Yazma nüshada açıktan açığa bu savda bu şekilde olduğu görülmektedir. Bundan başka bugün Niğdenin Melendiz adı verilen yaylasındaki köylüler hâlâ güveyi manasında "köreken" kelimesini kullanmaktadırlar.

Burada savda bir yanlışlık daha seziyoruz. Bize kalırsa sav şöyle olmalıdır. "یُفُوشْ كَلْنِ كَذَا كُو نِ يَفُوشْ بَلُورْ". Çünkü كَرَاكو kelimesi mefuldür, meful edatı unutulmuş olmalıdır. B. A.

yüfuslüg kelin küdhegü yafaş bulur = armağanlı gelin, güveyiyi yumşak huylu bulur", (gelin, akrabasının verdikleri armağanlarla ağırlanmış olursa o, güveyiyi yumşak huylu ve ağır başlı bulur; çünkü güveyi onu zengin bulmuştur, bu yüzden ona saygı gösterir).

يُمِشُ yumuş: İki ve ikiden ziyade kimse arasında elçilik. Bu sözden alınarak, melek'e "يُمِشِجِي yumışçı" denebilir; çünkü melek arapça أَلْوَكَّة kelimesinden alınmıştır, "elçilik" demektir. Türkler melek ismini hiç bilmezler.

يَمِشُ yemiş: Yemiş, meyva. Cins isimdir. Çok kere ağaçların meyvasına denir.

يَتِغُ yatıg: Uyku ve yatılacak yer. "أَنِي يَتِغِنْدَا تَتِغِيل" anı yatıgında tutgıl = onu uykusunda yakala", (onu yatağında yakala).

يَذِغُ yıdhiğ: Kötü kokan her nesne.

أَتِ يَذِغُ ot: Kaşgar dilince "üzerlik otu" anlamındadır. Uç ve Barsgan dillerinde "أَلْدَرُكُ eldrük" [+], Oğuzcada "يُوزَارَلِكُ" yüzerlik"tir.

يُذِغُ yudhuğ: Başkasının suçu yüzünden kendisine söz gelen kimse. "أَنِيكَ يَذِغِي تُقِنْدِي" anıng yudhuğı tokındı = onun suçunun cezası

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda أَلْدَرُكُ imlâsında olan bu kelime yanlıştır, doğrusu "أَلْدَرُكُ eldrük" olacaktır. Dv.III,304,4 te dahi bu kelime geçmektedir. B. A.

dokundu", (başkasının yaptığı suçun cezası ona dokundu).

يُدْحُغُ yudhuğ: Çocuklara sövülen bir kelime. Kençekçe. Bu, "يُدْحُتُ yudhut" sözü gibidir.

يَرَّغُ yarağ: Fırsat, imkân. Şu savda dahi gelmiştir: "إِشْرَارِغْنَدَا , سَكْرَتِ اسْفِنْدَا" iş yarağında, sart asığında = iş tavında, fırsatında, sırasında; tecimen kârında" demektir, (tecimen kâr görürse en sevgili şeyini de satar).

يَيْشِغُ yışığ: Kayıştan örülmüş olan bağ, boyunduruk kayışı.

يَيْشِغُ yawuğ: Sel suyunun yüksekten yuvarladığı kayaya parçası. İnsan veya hayvan bir tepe üzerinde yürürken, yürüme yüzünden kayalar yuvarlanır, derenin düz ve oturaklı yerine iner, buna "يَيْشِغُ yawuğ" denir.

يَيْقِغُ yakığ: Yakı. Şişkinlik ve şişkinliğe benzer şeyler üzerine konulur.

يَيْلِغُ yalığ: İbik. Bu sözden alınarak "تَقْوُ يَلِغِبُ takuk yalığı" denir, "horoz ibiği" demektir.

يَيْلِغُ yalığ: At yelesi. "يالُ yal" dahi denir. Doğru olanı "يَيْلُ yıl"dir.

يَيْلِغُ yoluğ: Feda. Şu beyitte dahi gelmiştir :

مِنْكَ كِشْيُ يَلِغِي بُلْبُ أَوْزَنْكَ
بُرْكَرُ أَوْزَنْكَ أَنْكَ كَوْزَنْكَ

Ming kişi yoluğı bolup özünge

Bergeler özün anıng közünge

"Binlerce kişi canını ona feda eder;
özünü onun gözüne vererek".

(Binlerce kişi kendilerini onun için
feda ederler, gözünü görerek canlarını
verirler). "اوز" öz" bu beyitte
"ruh" anlamınadır. Ulusun bu yoldaki
sözünü bildirmiştim.

يَلِغْ yalığ: Ilık. "يَلِغْ سُوْفْ" yalığ suw = ılık su".
Herhangi bir şey sıcakla soğuk arası
ılımış olursa böyle denir.

يَلِغْ yalığ: Eğer kaşı, eğerin ön ve arka kaşı. A-
raları ayırd edilmek için "اَنگَدَنگي يَلِغْ"
öngdüнки yalığ" ve "كِيْدَنگي يَلِغْ" ki-
dinki yalığ" denir.

يَانِغْ yanığ: Kusma. "اَلْ يَانِغْ يَنْدِي" ol yanığ yan-
dı = o, kusuş kustu", (o, çok kustu).

يَانِغْ yanığ: Korkutma, tehdit. "بَكْ يَانِغْ يَنْدَا تَشْمَا" Beg
yanığında tüşme = Beyin korkutmasına
düşme". Başkası da böyledir.

يَاتُوكْ yatuk: İki cins iplikten dokunan bir dokuma-
dır. Bunun erişi yün, argacı pamuktur.

يَاتُوكْ yatuk: "يَاتُوكْ نَانَلْ" yatuk neng = atılan, unu-
tulan her şey". Tenbele "يَاتُوكْ شِي"
yatuk kişi" denir. Oğuzlardan bir ta-
kımları vardır ki şehirlerinden dışa-
rıya çıkmazlar, savaş yapmazlar. Onun
için bunlara "يَاتُوكْ yatuk" denir,

"tenbeller ve atılmışlar" demektir.

أَبَى يَتَّقُ yatık: Uyku ve yatacak yer. "أَبَى يَتَّقُ" anı yatıkında tuttu = onu uykusunda, yatağında tuttu".

يَرُقُ yaruk: Aydınlık. "يَرُقُ يَرُقُ" yaruk yer = aydınlık yer", "يَبْ يَرُقُ نَانِكُ" yap yaruk neng = çok aydınlık nesne".

يَرُقُ yaruk: Yarık; yerde, duvarda, dağda, sırgada ve buna benzer şeylerde olan yarık. "بُوَأَيُّ نِكُ يَرُقُ بَارُ" bu ayakның yarukı bar = bu kabin yarığı var".

يَرُقُ yarık: Zırha, kalkana verilen genel bir isimdir. Aralarını ayırd etmek için zırha, cebeye "كُيَبَارِقُ" kübe yarık", demir göğüslüğe "سَايُ يَرُقُ" say yarık" denir.

يَرُقُ yorık: Uz dilli. "يَرُقُ يَرُقُ تِلُ" yorık tıl = uz dil, fasih dil".

يَرُقُ yorık: Huy, gidiş. "أَنْكُ يَرُقُ تَنْكُ كِشُ بِلَا" anıң yorukı netek kişi bile = onun huyu ve halkla gidişi nice dir".

يَرُقُ yorık: Akma, yürüme. "أَتُ يَرُقُ تَنْكُ" at yorukı netek = atın yürüyüşü nasıl". Su ve suya benzer şeylerin akması da böyledir.

يَرُقُ yarık: Oylukların çenetlere bitiştiği yer, Oyluk kemiklerinin başı. Bu kelime "يَرُقُ يَرُقُ نَانِكُ" yarıldı neng" cümlesindeki "يَرُقُ يَرُقُ" yarıldı" sözünden alınmıştır ki, "nesne yarıldı, açıldı" de-

mektir. Nitekim iki ayaktan birisi sağa, birisi sola açılmıştır.

رِزْقُ yazak: Otlak. Yağma ve Toxsi dillerince.

رِزْقُ yazuk: Boşanmış. "رِزْقَاتُ yazuk at = boşanmış at, bağından çözülmüş at". Herhangi bir şey bağlandığı yerden veya bağından çözülmüşse yine böyledir.

رِزْقُ yazok: "رِزْقَاتُ yazok et = pastırma". Güz vakti bir takım baharatla hazırlanarak kurutulan ettir; öylece bırakılır, ilkbaharda yenir. Bu, "يَا زَاوِي يَا زَاوِي" yaz ok ye" sözünden almıştır, "baharda ye" demektir; çünkü ilkbaharda hayvanlar zayıflar. Pastırması bulunan kimse böylece ilkbaharda iyi et yer.

رِزْقُ yazuk: Günah. Şu savda dahi gelmiştir :
اَوْتُ تُنْسُزُ بِلَاسٍ . يَكْتُ يَا زُقْسُزُ بِلَاسٍ ot
tütünsüz bolmas, yigit yazuksuz bolmas = ateş dumansız olmaz, genç günahsız olmaz".

رِزْقُ yazık: Gedeleç. Öbür Türklerce. Bunu Oğuzlar ve Kıpçaklar bilmezler. Onlar "قُرْمَانُ kurman" derler. Şu savda dahi gelmiştir: "أَبْرَقُ كَيْسِقْدِنُ تَوْزُلُغُ يَا حِقَارُ" oprak yasıkdan tozluğ ya çıkar = kaparmış gedeleçten tozlu yay çıkar", (gedeleçten -eski yay kabından- tozlu yay çıkar). Bazen sağlam yay, eski gedeleçten çıkar. Bu Arabin:

تَرَى الرَّجُلَ الْخَفِيفَ فَتَرُدُّ رِيهَ وَفِي أَنْوَاعٍ أَسَدٌ مَرِيدٌ

sözü gibidir.

يُلُوقٌ yulak: Küçük küçük birçok su pınarları. Bundan alınarak "يُلُوقٌ يُلُوقٌ" yul yulak" denir. ق harfi ل a eklenmiştir [+].

Şu beyitte dahi gelmiştir :

أَقْتَرُّ كَوْزُمُ يُلُوقِ
تَشُقُّ قَلْرُ أُرْدَاكَ يُعَاقِ

Akturur közüm yulak [++]

Tuş kılur ördek yugak

"Gözümün yaşını akıtır; ördek, sokuşu orada kavuşur".

(Gözüm öyle yaş akıtır ki ondan göller peyda olur, ona ördek ve sokuşları i-ner).

يُلُوقٌ yolak: Çığır, cılga, kırlarda bulunur küçük yol.

يُلُوقٌ yolak: "يُلُوقٌ بَرَجِنٌ" yolak barçın = yol yol çizgili ipek kumaş". Kendisinde çizgiler ve yollar bulunan her şey için de böyle denir. Aslı يُولُوقٌ tır.

[+] Burada her iki mîşhanın ibaresi: "يُلُوقٌ وَالْقَافُ مُحَلَّقَةٌ بِاللَّامِ" şeklinde ise de yanlış olmalıdır, bir mana çıkmıyor; doğrusu وَالْقَافُ مُحَلَّقَةٌ بِاللَّامِ şeklinde olmalıdır. Biz doğrusunu aldık, bu yolda dilimize çevirdik. B. A.

[++] Bu kelimeyi her ne kadar Brockelmann "yulak" şeklinde harekelemiş ve biz de böyle almış isek te Batı Anadolu'da "yolak" şeklinde söylenmektedir; düşünüle.. B. A.

يَتُّكُ yitük: Yitik, kaybolan şey. Şu savda dahi gelmiştir : " يَتُّكُكَ أَنَا سِي قَوِيَّتُ أَجَارُ " yitüklüğü anası koyun açar = bir şey yitiren, anasının koynunda arar". Bu sav, bir şey yitiren kimsenin onu her yerde aramak hakkı olduğu yolunda söylenir.

يَتِّيغُ yitiğ: Bilenmiş, keskin. " يَتِّيغُكَ بِجَالِكُ " yitiğ bıçak = bilenmiş, keskin bıçak". Kılıç ve kılıca benzer keskin olan her şey de böyledir.

يَتِّيكَ yetik: " يَتِّيكَ أَرُ " yetik er = işlerinde becerikli kimse, güç işleri başaran".

يُرُّكُ yürek: Yürek, kalp. " يُرُّكِلِيغُ " yürekliliği = yüreği pek, yiğit".

يُرُّكُ yörük: Tâbir. " تَوُّشُ يُرُّكِي " tüş yörüğü = düş yorması".

يُرُّكُ yörük: Sözü'n gidişi, anlaşılışı. " سُوْزُ يُرُّكِي " söz yörüğü = sözü'n gidişi, anlaşılışı".

يُرُّكُ yirük: " يُرُّكُ إِشْلَاوُ " yirük işler = yirik kadın".

يُرُّكُ yirük: " يُرُّكُ نَانُكُ " yirük neng = yirilmiş nesne". Uzunlamasına yirilmiş ve güzelliği gitmiş olan her şey.

يُرُّكُ yirük: Yirik, gedik.

يُرُّكُ yüzük: Yüzük. (Parmağa takılan yüzük).

يِرَّاكُ yizek: Askerin önde giden bölüğü, öncül.

يَيِّنَّاكُ yënik: Yeğni, hafif.

يَسُّلُ yasul: Yassı, yayvan. " يَسُّلُ تَاغُ " yasul tağ =

yassı, yayvan dağ". Yassı ve engin o-
lan her yere de " يَسْلُ yasul" denir.

يَسْلُ yaşıl: Yeşil. Koyu yeşile " يَبُّ يَسْلُ yap ya-
şıl" denir. " يُسْلُ yuşul" kelimesiy-
le birlikte " يَسْلُ يَسْلُ yaşıl yuşul" di-
ye dahi söylenir, "yeşil meşil" demek-
tir.

يَذِمُّ yadhım: Döşek, yaygı. " تَوْلَتْ يَذِمُّ tülüg
yadhım = tüylü yaygı, halı". Bu, öz
Türkçe değildir.

يَرِمُّ yarım: Yarım, bir şeyin yarısı. " اَلْمَلَا يَرِمُّ
almıla yarımı = elmanın yarımı". Baş-
kası da böyledir.

يَرِمُّ yarım: Herhangi bir şeyin ikiye ayrılmış o-
lan parçalarından her biri [+]. " بَرِمُّ
butık yarımı = dalın, buda-
ğın yarısı". Bunun aslı "yarılmak"tan
gelmiştir.

يَسِمُّ yişim: Soğukta dizlere giyilen nesne, bir
çeşit çakşır.

يَغِمُّ yığım: " يَغِمُّ يَغِمُّ يَغِمُّ yığım toprak = yığılmış top-
rak". م , ن dan çevrilmiştir.

يَلِمُّ yalım: " يَلِمُّ يَلِمُّ يَلِمُّ yalım kaya = sarp, dik kaya".

[+] İki yarım arasındaki fark şöyle olsa gerektir: Birinci
yarım, yaradılıştaki yarım; ikinci yarım, kesilerek iki-
ye ayrılan parça demek olmalıdır. B. A.

Bu, sarp dağın eteğidir [+]. Şu savda dahi gelmiştir :

تَلِيمُ سَوْزُكَ أَقْسَابُ مَلَأَسَ . تَلِيمُ قِيَا يَقْسَابُ مَلَأَسَ

züğ uksa bolmas, yalım kaya yıkısa bolmas = çok sözü anlamak olmaz, yalçın kaya yıkılmak olmaz", (insan, çok sözü anlayamaz, nasıl ki dağdan yalçın kayayı yıkamaz). Bu sav, sözü uzatması emrolunan kimse için söylenir.

تَلِيمُ yelim: Kendisiyle tûy ve tûye benzer şeyler yapıştırılan tutkal. Balık tutkalına " رَقُّ تَلِيمٍ yaruk yelim" denir.

بَيْنُ bayın: Koyu kırmızı. Gelincik çiçeği renginde olan herhangi bir şey. Şu savda dahi gelmiştir : " قَلْنُو بِلْسَا قِرْلُ كَذَارُ رَانُو بِلْسَا يَشِيلُ كَذَارُ . kılnu bilse kızıl kedher, yaranu bilse yaşıl kedher = nazlanmayı bilse kızıl giyer, yaranmayı bilse yeşil giyer", (kadın yaranmayı ve kırışmayı bilse kırmızı ipekli giyer; yaranmayı ve gözeniliği bilse kırmızı ipek giyer). Bu renklerle

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda ibare :

تَلِيمُ قِيَا - الصُّوحُ . وَهُوَ الْجِبَلُ الصَّدُّ . وَهُوَ مِنَ الْجِبَلِ الصَّدِّ . وَهُوَ مِنَ الْجِبَلِ الصَّدِّ . وَهُوَ مِنَ الْجِبَلِ الصَّدِّ . وَهُوَ مِنَ الْجِبَلِ الصَّدِّ .

erkek kadını daha iyi tutar, demek istiyor [+].

يَتَنُ yeten: Kendisiyle ok atılan tahta yay.

يَاتَنُ yeten: Atımcı yayı, hallaç yayı.

يَرِنُ yarın: Kürek kemiği, çığın kemiği. Türklerin şöyle bir savı vardır: " يَرِنُ بُلْغَنَسَا " yarın bulgansa el bulgatur = kürek kemiği karışırsa vilâyet karışır" [++].

[+] Buradaki arapça ibareyi olduğu gibi yazıyoruz :

يِنُ - الْأَحْمَرُ الْمَشْبَعُ . وَهُوَ كُلُّ عَلَى لَوْنِ الشَّقَائِقِ وَفِي الْمَثَلِ
" قَلْنُو بِلْسَا قِرْل كَذَا ز . يَرَانُو بِلْسَا يَسِيلُ كَذَا ز " مَعْنَاهُ إِذَا عَرَفْتَ الْمَرْأَةَ حَسَنَ
الدَّلَالِ وَالْفَيْحَ لَيْسَتْ حَرِيرًا أَحْمَرَ وَإِذَا عَرَفْتَ حَسَنَ التَّمَلُّقِ وَاللِّطَافَةِ تَلْبَسُ حَرِيرًا أَرْجَوَانِيًا

Burada birkaç yanlışlık birden vardır. Birincisi: وهو كُلُّ وهو كُلُّ شَيْءٍ عَلَى لَوْنِ الشَّقَائِقِ sözüdür. Doğrusu olacak. Biz tercümeyi bu yolda yaptık. İkincisi: Aşağıdaki sav, koyu kırmızı anlamına olan " يِنُ bayın" kelimesine misal olarak getirilmiş iken savda bu kelime yoktur, " قِرْل kızıl" kelimesi vardır. Bu kelimenin يِنُ olması gerektir. Üçüncüsü: Savın ikinci parçasının arapçaya olan tercümesinde تَلْبَسُ حَرِيرًا أَرْجَوَانِيًا denilmiş. Türkçesinde "yeşil" kelimesi bulunduğu göre arapçasının حَرِيرًا أَخْضَرَ denilmesi lâzım idi. Türkçe aslıyla arapça tercümesi birbirini tutmıyor.

Burada çok kuvvetli bir ihtimal daha vardır. Bu kelime ayrımın da icap ettirdiğine göre يِنُ ile başlıyarak " يِنُ yipin" olmalıdır; çünkü Dv.III, 28, 6 ve III, 35, 13 te " يِبْكِنُ yipkin" kelimesi bu anlama gelmektedir. Yine Dv.III, 35 teki " يِبْكِلُ yipkil" kelimesi de bu anlamdadır. ك harfi eriyerek يِنُ şeklini almış olabilir, dikkat! B. A.

[++] Eski Türkler hayvanın kürek kemiğine bakarak fal açarlanmış. Kürek kemiğinde gördükleri şeylerden bir takım hükümler çıkarırlarmış. Bu sav onu gösterse gerektir. B. A.

يُرُنْ yurun: İpek kumaş parçası. Bu sözden alınarak "يُرُنْ يُقَا" denir [+].

يَكِشِنْ yağın: Şimşek. Türk hikmetinde "كِمِنِكَ يَلَا قَاشْ" kiminğ bile kaş bolsa yağın yakmas" denir, "kimin yanında kaş bulunursa ona şimşek dokunmaz" demektir. "Kaş" lekesiz, saf bir beyaz taştır. "Kaş" lekesiz, saf bir beyaz taştır, yüzüklere konur, yüzüğün sahibine şimşek dokunmaz; çünkü yaradılışı böyledir. Bu bir beze sarılıp ta ateşe atılacak olursa, ne bez yanar, ne de taş.. Bu sınanmıştır. Bir adam susadığı zaman bunu ağzına alsa suzulluğu giderir.

يَغِينْ yığın: "يَغِينْ بَرَاقْ" yığın toprak = toprak yığını, toprak kümesi". Başkası da böyledir.

يَقِينْ yakın: Yakın. "يَقِينْ يِيرْ" yakın yer = yakın yer", "يَقِينْ أَرْ" yakın er = hısımlardan yakın adam". Şu beyitte dahi gelmiştir :

يَقِينْ يَغِينْ كَرْمَذِبْ نَانَجِي كَذُورْ

فَدَشْ تَبَاتِ بَكِي قِينْ وَبِقَارْ

[+] "يُرُنْ يُقَا" sözünün gerek yazma ve gerek basma nüshalarda arapça karşılığı gösterilmemiştir. Bize kalırsa burada bir de yanlışlık vardır; doğrusu "يُرُنْ يُقَا" yurun yaka" olsa gerektir. Şu halde anlam "ipek yaka" demek olur. Bu anlam buraya pek uygun düşmekte ise de yine düşünüle!... B. A.

Yakın yaguk körmedhip nengni ködhür
Kadhaş taba it kibi kingru bakar
"Yakınını, yavuğunu görmeyip malını gö-
rür; hisımlarına karşı köpek gibi yan
bakar".

(Vefanın azlığını anlatarak diyor ki:
İnsanlar hisımlarını, kardeşini görmez,
mala önem verir. Kardeşine kızgın gözle
bakar, kemiği başkasından saklıyan kö-
pek gibi..).

- يَكِن yiken: Kovalak otu. Bundan hasır yapılır.
يَالِن yalın: Alev. "أوت يالين" ot yalını = ateş alevi".
يُلُن yulun: Murdar ilik, kokar ilik.
يِلِن yilin: İnek memesi. Bütün tırnaklı hayvanla-
rın memeleri için de böyle denir [+].

+
+ +

BUNUN BİR BAŞKA ÇEŞİDİ

- يَيْغ yayıg: "يَيْغ كِشِي yayıg kişi = huyu dönek a-
dam, kâh şuna, kâh buna meyleden kişi".
يَيْق yayık: "يَيْق كِشِي yayık kişi". Bu kelime de
bundan evvelki anlama gelmektedir. Piş-
miş et anlamına olan "بِشَغِ أَتْ pışığ
et" ve "بِشَقْ pışık" kelimeleri gi-
bi.

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda bu kelime يِلِن şek-
lindedir; bu, "يِلِن yilin" olsa gerektir. Çünkü bugün bi-
le Kuzay ve Doğu Türkleri bunu "يِلِن yilin" diye söyle-
mektedirler. Brockelmann da böyle yazmıştır. B. A.

يم [+]yitim: Keten tohumu. Bu, susam tanesi gibidir;
lâkin kırmızı olur, yağı kandilde kul-
lanılır.

+
+ +

SONUNDA SESLİ HARF -HARFİ İLLET- BULUNANLARDAN

- يَا yaba: Yağ ve ıslak olan herhangi bir şey. O-
ğuzca.
- يَاي yabı: Egerin üstüne ve altına konan keçe, e-
ğer yastığı. Çiğilce.
- يَارُو yaru: "رُو وَيْلِمُ" yaru yelim = balık tutkalı".
- يَارَا yöre: Yöre, çevre, bir şeyin etrafı. Oğuzca.
- يَارِي yazı: Yazı, boşluk, açıklık, alan.
- يَاسِي yası: Yassı, enli. "يَاسِي نَانِكُ" yası neng = yas-
sı şey, enli nesne".
- يَاغِي yağı: Duşman.
- يَاوَا Yawa: Oğuzlardan bir oymak. "يَاوَا" ile "و" Ya-
va", الف ile "أَفَا" awa" da denir [++].
- يَافَا yafa: Kolgan dikenli.
- يَايَا yafa: "يَايَا يَر" yafa yer = kuytu yer".
- يَاكَا yaka: Yaka, elbise yakası.

[+] Her iki nüshada da یم şeklinde olan bu kelimenin doğru-
su "يَيتيم" olacaktır. Bugün hâlâ Kuzay Türkleri bu
kelimeyi "يَيتين" şeklinde bu anlamda kullanmaktadır.
B. A.

[++] Basma nüshada أَفَا kelimesinin hemzesi üzerine üstün, al-
tına esre konmuştur. Bay Kilisliyi yanıltan arapça ibare-
de bu kelimedenden evvel geçen kelimenin harekesi olmuştur.
İbare şöyledir: وبالف أفَا Bay Kilisli الف harfinin esresi-
ni dikkat etmiyerek أَفَا ya vermiştir. B. A.

يَقِي يaki: " يَقِي يَقِي أَرُ yaki yuki er = alçak gö-
nüllü ve yaltaklanıcı adam".

يَقُو yaku: Yağmurluk. Aslı " يَأْغُو yağku" olup yeğ-
niltilmiştir.

يَكِي yiği: " يَكِي يَكِي يَكِي yiği yıgaç = dalları birbi-
rine girmiş sık ve büyük ağaç". Bazı
kere يَكِي يَكِي يَكِي atılarak " يَكِي يَكِي يَكِي yi yıgaç" da-
hi denir, " يَكِي يَكِي يَكِي yiği tiş = sık diş"
anlamınadır. " تَوْنُ يَكِي تِكْ ton yiği tik =
elbiseyi sık dik". Dikişe " يَكِي yi" denir.
Aslı " يَكِي yiği"dir.

يَلَا yala: Töhmət, itham, birinin hakkında kötü sa-
nıda bulunmak. Bir çeşit katmerli ekme-
ğe, yufkaya " يَلَا جِيْفَا yalaçı yuga" denir;
bu, ekmeğin kendisine dokunulur dokunul-
maz inceliğinden dolayı kırılıvermesi
yüzünden verilmiş bir isimdir. Pişirici,
bunu sen kırdın diye adamı itham edebi-
lir.

يَلَا yula: Kandil. Şu beyitte dahi gelmiştir :

تَكَمَا اِيْتَتْ اَشْقَا كُرْبُ تَرْغَلْ اَلَا [+]

جَحَقُو جَقِبْ اِيْشَا قَلِي اِذْ نُوْرُ يَلَا [++]

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda اَشْقَا şeklinde ya-
zılan bu kelime yanlışdır. " اَشْقَا işka" olacaktır. Arapça
metnin gereği budur. Sözün geliri de böyledir. B. A.

[++] Her iki nüshada dahi اِذْ نُوْرُ şeklinde çıkmış olan bu kelime
" اِذْ نُوْرُ udhınur" şeklinde olacaktır, "söner" anlamınadır.
Bk. Dv. I, 174, 1-2. B. A.

Tegme ewet ışka körüp turgıl ala
Çakmak çakıp ewse kalı udhınur yula
"İşî görerek acele etme, sâkin dur !

Çakmak çakarken iven kimse artık kandili söndürür".

(Acele ile bir işe sarılma, işin gireğine bak, sâkin ol! Çakmak çakarken acele eden kişi acelesi yüzünden kandili, çırayı söndürür).

يَلُو' yalu: Tayları bağlamak için kullanılan ip, örk. Kısraklar sağılacağı zaman bir iple bağlanır. Yaylakta sağılmak için kısraklar onun etrafında dolanır.

يَمُو' yemü: "Bu sözü kabul ettin mi, söylediğimi yapmak için kafana koydun mu" anlamına gelen bir kelimedir. "سَنُ بَرِّغَلْ يَكْمُو" sen bargıl yemü = sen git emi, evet mi?". Aslı "يَهْ yeh"dir. Bu "evet" anlamındadır. م , و istifham edatıdır.

يَنَا yana: Yine, gine, ikinci olarak. "يَنَا كَلْدِي" yana keldi = yine geldi, ikinci defa olarak geldi".

+
+ +

BU AYRIMIN BİR BAŞKA TÜRLÜSÜ

يَا yaya: İnsanın oturamağı, kığı. Yalnız insanda kullanılır.

يَا yava: Suyu ile tutmağa renk verilen bir bitki,

kolgan dikenini. Yumşak **يَشا** ile "yawa" dahi denir.

يَوا Yava: " **يَشا** Yawa" dahi lûgattir; Oğuzlardan bir kabiledir. Oğuzlarca sıcak yere " **يَشاير** yafa yer" denir. Yukarıda söylemiş olduğum üzere **و** harfi yumşak **ف** ye çevrilir.

+ +
+ +
فَعَلَّ AYRIMI

يَتي yetti [+]: Yedi, sayıda yedi. Buradan alınarak " **يَتي كُوك** yetti kat kök = yedi kat gök" denir.

+ +
+ +
فَوَعَلَّ AYRIMI

يُولج yolıç: Keçi kılının diplerinde bulunan yumşak, ince yün [++].

يُوغا yuga: Katmerli yuka [+++].

يَغوگ yayguk: Kısrağın her iki memesinin ucu. Bazı-

[+] Her iki nüshada da **يَتي** şeklinde olan bu kelime yukarıdaki başlığa ve ayrıma uymamaktadır. " **يَتي** - yetti" şeklinde olursa iş düzelir. Nitekim, yazma nüshada yanlışlıkla **يَتي** nin üzerinde bulunan şeddenin kazınmış olduğu görülmektedir. B. A.

[++] Brockelmann bu kelimeyi "yulıç" şeklinde almışsa da bu "yolıç" olmalıdır. Fakat gerek "yulıç" ve gerek "yolıç" ayrımın ölçüsüne uymamaktadır. Bu ölçüye göre "yovlıç" gibi bir şey olmalıdır. Düşünüle?... B. A.

[+++] **يُوغا** kelimesi de ayrımın başlığına uymuyor. "Yuvga" olsa daha iyi olur. B. A.

ları " يَزْغُوكُ yazguk" derler. Kıpçakça.

+
+ +

HER HAREKESİYLE **فَعَالٍ** AYRIMI

يَنْوُت yanut: Cevap. " سُوْزِ يَنْوُتِي söz yanutı = sözün cevabı".

يَنْوُت yanut: İvaz, karşılık.

يِيفَاج yıgaç: Ağaç. Dört dilde. **يِيفَاج** da lügattir.

يِيفَاز yıpar: Misk. (Sert ب = p ile).

يِلَاز yular: At yuları.

يِمَار Yamar: Bir yerin adı. Burada -Yabaku kırlarında- büyük bir dere akar. Buna " يِمَارُ سُوْتِي Yamar suwı" derler.

يِداغ yadağ: Yayan, yaya.

يِراغ yarağ: Fırsat, imkân, tav. " ایشِ رَاغِي iş yarağı = işin tavi, işin sırası, fırsatı, imkânı". **يِراغ** dahi denir.

يِماغ yamağ: Yama. Şu savda dahi gelmiştir: **بَارْجِنُ يِمَاغِي**. **بَارْجِنُ قَرِشِ يِمَاغِي قَرِشَقَا** barçın yamağı barçınka, karış yamağı karışka = ipekli yaması ipekliye, yünlü yaması yünlüye", bu sav, cinsi cinsine çeker denecek yerde kullanılır.

يِراق yırak: Irak, uzak. " يِراقِ يِيدِ yırak yer = uzak yer". Hısımlardan ve başkasından her uzak olan şeye de böyle denir. Nitekim

şu beyitte dahi gelmiştir :

أُغْرَغِمَ كَذْوِ يَرَاقُ
بُلْنَدِي مَا نِي قَرَاقُ

Oğrağım kendü yırak

Bulnadı meni karak

"Öz uğrağım ırak. Beni gözleri tutsak etti".

(Uğrağım uzak, lâkin sevgilimin gözleri beni tutsak etti, yolumdan alakoydu).

يَغَاقُ yagak: Ceviz.

يَغُوُقُ yaguk: Yakın. "يَغُوُقِيسِيرُ" yaguk yer = yakın yer". Hısımlara "يَوُ يَغُوُقُ yak yaguk" denir.

يِنَاقُ yonak: Eşek, öküz ve benzerleri gibi hayvanların semerleri altına konulan şey, çul çuval parçası.

يِمَاكُ Yemek: Türklerden bir bölük. Biz bunları Kıpçaklardan bir boy saydık. Halbuki Kıpçaklar kendilerini ayrı bir bölük sayarlar.

يَغَانُ yagan: Fil. İki dilin birinde, (Türk ve Türkmenceden birinde). "يَغَانُ تِكِنُ" Yagan Teğin" şahıs adı olarak kullanılır.

يُغُونُ yogun: Yoğun, şişkin, kalın.

يِلَانُ yılan: Yılan. "أَقُ يِلَانُ ok yılan = kendini insana ve başkasına atan bir yılan".

şu beyitte dahi gelmiştir :

أُغْرَغِمَ كَذْوِ يَرَاقِ
بُلْنَدِي مَا بِي قَرَاقِ

Oğrağım kendü yırak

Bulnadı meni karak

"Öz uğrağım ırak. Beni gözleri tutsak etti".

(Uğrağım uzak, lâkin sevgilimin gözleri beni tutsak etti, yolumdan alakoydu).

يَغَاقِ yagak: Ceviz.

يَغُوُقِ yaguk: Yakın. "يَغُوُقِ يَسِيرٌ" yaguk yer = yakın yer". Hısımlara "يَوُ يَغُوُقِ yak yaguk" denir.

يِنَاقِ yonak: Eşek, öküz ve benzerleri gibi hayvanların semerleri altına konulan şey, çul çuval parçası.

يِمَاكِ Yemek: Türklerden bir bölük. Biz bunları Kıpçaklardan bir boy saydık. Halbuki Kıpçaklar kendilerini ayrı bir bölük sayarlar.

يَغَانِ yagan: Fil. İki dilin birinde, (Türk ve Türkmenceden birinde). "يَغَانِ تَيْكِنِ" Yagan Teğin" şahıs adı olarak kullanılır.

يُغُونِ yogun: Yoğun, şişkin, kalın.

يِلَانِ yılan: Yılan. "أَقِ يِلَانِ" ok yılan = kendini insana ve başkasına atan bir yılan".

- يَكْدَا yigde: İğde.
- يَمْدُو yamdu: Kasık.
- يُنْدِي yundi: Yemek yendikten sonra kabın yıkanması.
- يَبْرِي yaprı: "يَبْرِي يَبْرِي يَبْرِي yaprı yer = düz ve enli yer",
"يَبْرِي قَلَاق yaprı kulak = sarkık kulak".
- يَشْرُو yaşru: Gizli. "أَلْ يَشْرُو كَلْدِي ol yaşru keldi =
o, gizli geldi". "يَشْرُو وَايْشْ yaşru
ış = gizli iş".
- يَغْرُو yogru: Deve tüyünün uzun olanları. "يَغْرُو
yogruy" dahi denir. Bu kelimedeki ر
harfi د dan çevrilmiştir. Nitekim
arapçada عَكْرَةٌ ve عَكْرَةٌ denilmiştir.
- يَغْرُو yagru: Çevre, yakınlık. "أَلْ أَنْكَرْ يَغْرُو وَيْرِي مَاشْ
ol anğar yagru yorımas = o, onun çevre-
sine varmaz". Bu kelimenin diğer bir
şekli ق ile "يَقْرُو yakru"dur. Çıkak-
ları yakın olduğu için ق , غ na
çevrilmiştir. Bu, arapçada dahi vardır.
يَقْرُبُ sözü يَغْرُو olur. و , ب a
çevrilir.
- يَغْرِي yogrı: Çanak. Şu savda dahi gelmiştir: "أَشْ
يَغْرِي تَغْرِي تَوْز . يَغْرِي يَبْرِي مَاشْ
yogrın yemes = aşın tadı tuz, tuz ça-
nakla yenmez", (çanakta yalnız olarak
tuz yenmez). Bu sav, işlerde iktisatla
hareket etmesi gereken kişi için söyle-
nir.
- يَقْرِي yakrı: İç yağı. Şu beyitte dahi gelmiştir :

بِشْرُ لَوْزٍ يَقْرِي قِيَاقُ
تُسْفَرُّرُ يَغْرِي جَنَاقُ

Pısrılur yakrı kıyak

Toşgurur yogrı çanak

"Yağ, iç yağı, tere yağı pişirilir; çanağı, kabı kacağı doldurur".

(İç yağı, kaymak pişirilir; çanağı ve kabı doldurur).

يَخْشَى yaxşı: Güzel, her şeyin güzeli. "يَخْشَى نَانِكُ yaxşı neng = güzel nesne", "يَخْشَى ايشُ yaxşı iş = güzel iş".

يَرْشَى yarşı: Bir şeyi yarıya bölen kimsenin adı. Bu kelime "bir şeyin yarısı" anlamına dahi gelir. "أَنْتَ يَرْشِيسِي بُو" anıñ yarşısı bu = onun yarıcısı, onu yarıya ayıran bu". "أَلْ مَيْنِكْ بُرْلا تَامْ يَرْشَى" ol mening birle tam yarşı = o, benimle duvarda yarı yarıya ortaktır, duvar aramızda perdedir".

يَفْغُو yafgu: Halktan olup, Hakandan iki derece aşağıda bulunan kişiye verilen lâkap.

يَفْغُو Yafgu: Barsgan yakınında bir şehrin adı. "Yafgu" yakınında bulunan bir yokuşa da bu ad verilir, "يَفْغُو آرْتُ Yafgu art" denilir.

يُفْغَا yufga: Oğulluk, oğulluğa alınmış.

يَالْغَا yalga: "قَرَا يَالْغَا" Kara yalga = Türk diyarı ile Fergana arasında bir sarp yer". Şu sav-

da dahî gelmiştir : " قَرَامُونَكْ كَلْمَكِيْجَا "
 قَرَايَلْغَا كَلْمَكِيْجَا kara munğ kelmeğinçe
 Kara yalga keçme = karabun, karabelâ
 gelmedikçe, Kara yalgayı geçme", (kara-
 belâ gelmedikçe bu sarp yeri geçme, çün-
 kü sarptır, her zaman karlıdır).

يَالْغُوْ yalgu: Ahmak, beyinsiz adam. Oğuzca.

يَالْوِيْ yalwı: Büyü, sihir. Büyücüye " يَالْوِيْجِيْ yalwıçı"
 denir. Nitekim şu parçada gelmiştir :

يَالْوِيْ اَيْنِ كُوْزِيْ يَلْكِْنِ اَيْنِ كُوْزِيْ
 تُوْلُنْ اَيْنِ يُوْزِيْ يِرْدِيْ مَيْنِ كُ بُوْرَاكُ

Yalwın anıñ közi

Yelkin anıñ özi

Tolun ayın yüzi

Yardı meniñ yürek

"Onun gözü büyüldür. Onun özü konuk-
 tur. Yüzü ayın ondördüdür. Benim yüre-
 ğimi parçaladı".

(Sevgilisini anlatarak diyor ki: Onun
 gözünde büyü vardır, onunla avlar. Ken-
 disini, içerimde konuktur. Yüzü ayın on-
 dördü gibidir; beni bakışlarıyla vur-
 du, kalbim bundan yarıldı).

يُفْكََا yuwka: Her şeyin incesi, yuka. Şu savda dahî
 gelmiştir : " اَنَاسِيْ تَفْكََا يَارُ اَغْلِيْ تَتِيْكَ "
 اَنَاسِيْ تَفْكََا يَارُ anası tewlük yuwka yapar, oğ-
 lu tetik koşa kapar = anası tülek, kur-

naz, yufkayı ince yapar, oğlu tetik, zeyrek, çift kapar", (anası kurnazlıkla çocuğunu aldatarak ekmeği ince yapar, çocuk ta zeyrektir, yufkayı ikişer kapar). Bu sav, iki akıllının karşılaşacağı zaman söylenir.

يُفْكَا yufka: Yufka. ف ile dahi lûgattir; ب , ف nin yerine geçer. Nitekim arapçada اُسْرُفٌ ، اُسْرُبٌ . مَصْطَبَةٌ ، مَصْطَفَةٌ . پَانِيذُ Bu son kelime arapçalaştırılarak فَانِيذُ şekline konulmuştur.

يَالِقِي yalkı: Dört ayaklı hayvanlara verilen genel bir isim.

يَارْمَا yarma: " يَارْمَا يَارْمَا يَارْمَا yarma yuga = bir çeşit katmer". Uzunlamasına yarılan herhangi bir şeye de böyle denir.

يَاغْمَا Yağma: Türklerden bir bölüğün adı. Bunlara " قَرَايَعْمَا Kara Yağma" da denir.

يَاغْمَا Yağma: Taraz yakınında bir köyün adı. Bunun aslı bundan evvelki kelimedenden gelmiştir.

يَالْمَا yalma: Kaftan, kalın kaftan, yağmurluk. Farslılar bu kelimeyi Türklerden alarak " يَالْمَه yelme" demişler. Onlardan da araplar alarak يَالْمَوُ şekline sokmuşlar, ه harfini ق a çevirmişler. Yine bunun gibi, araplar كَنْدَه kelimesini خَدَقُ ، يَارَه kelimesini de يَارَقُ yapmış-

lardır. Nitekim arap şairlerinden

ذُو الرُّمَّةِ : كَانَتْ مُتَقَبِّئًا يَلْقَى عَزَبُ

demiştir. Hiç bir kimse çıkıp ta bu kelimeyi Türkler Farslardan almıştır diyemez. Çünkü ben onu sınırların ötesinde bilgisiz, kaba Türklerden dahi işittim. Çünkü onların memleketlerinde yağmur ve kar çoktur. Başka uluslardan ziyade yağmurluk onlara gerektir.

يَزْنَا yezne: Büyük kız kardeşin kocası.

يَغْنَا yigne: İğne. Büyük iğneye, çuvaldıza " تَمَنِّيَغْنَا temen yigne" derler.

+
+

BU AYRIMDAN MATVİ OLAN

يُمَغِي yumgı: Toplu, çok. " يُمَغِي نَانِكُ yumgı nenğ = çok, toplu şey". " كَبِي يُمَغِي كَلْدِي kişi yumgı keldi = halk toplu, çok olarak geldi".

+
+

HER HAREKESİYLE فَعَالِي AYRIMI

يَالَجِي yalaçı: " يَالَجِي آرُ yalaçı er = insanı her şeyde çarçabuk suçlu gibi gören, itham eden kimse". Katmerin bir çeşidine de " يَالَجِي يُوغَا yalaçı yuga" denir; çünkü o, biraz dokunmakla kırılır.

يُبَاغُو yubagu: "يُبَاغُو ايشُر" [+] yubagu iş = üzerinde durulmaması, yapılmaması gereken iş"

يُرِيغُو yorigu: "يُرِيغُو يِر" yorigu yer = yürünecek yer". Bu, mekân ismidir; zaman ismi de böyledir.

يِرَاغُو yiragu: Çalgıcı; çağırıcı, şarkıcı.

يِشَاغُو yaşagu: "بُوَأْرَالُ أَزُونُ يِشَاغُو" bu er ol uzun yaşagu = bu adamın uzun yaşamak hakkıdır". Zaman ismi ve mekân ismi de böyledir.

يِمَاغُو yamagu: "بُوْتُونُ أَلُ يِمَاغُو" bu ton ol yamagu = bu elbise yamanmıya değer, yamanmak haklıdır".

يِبَاقُو Yabaku: Türklerden bir bölük.

يِبَاقُو yabaku: Yün ve yapağı yoluntusu. Baştaki saçlar keçelenirse "يِبَاقُو بُلْدِي" yabaku boldı" denir.

يِبَاقُو Yabaku: "يِبَاقُو سُئِي" Yabaku suwı = Kaşgar dağlarından çıkararak Fergana ile Özçent arasında akan bir suyun adı.

يِيلَاكُو yülegü: Destek, dayak. "يِيلَاكُو نَانَا" yülegü neng = destek olan, dayanılan nesne".

يِينِيكُو yenigü: "بُوَأْرَاغْتَالُ يِينِيكُو" bu uragut ol yenigü = bu kadın doğurmak üzeredir".

+
+ +

[+] Bu kelime yazma nüshada "يِبَاغُو" buyağu" şeklindedir. Divanının başka bir yerinde böyle ikinci bir kelime bulunmadığı için karşılaştıramadık. Yalnız Dv. I, 193, 4 te "يِينِيكُو" boynayu" şeklinde bir kelime vardır. Kurumlanmak anlamındadır, düşünüle!... B. A.

يَبْجَانْ yapçan: Yavşan otu. ب harfi ف ye çevrilerek " يَبْجَانْ yawçan" dahi denir; kuralı geçmiştir.

يَمْشَانْ yemşen: Kıpçak ülkesinde biten bir kır yemişinin adı [+].

يَشْغَانْ yawgan: Yavan. " يَشْغَانْ أَشْ yawgan aş = yavan aş, içerisinde et bulunmayan yemek".

يَالْغَانْ yalğan: Yalan. Bazı kere bu kelime sıfat dahi olur: " يَالْغَانْ كِشْيِي yalğan kişi", " يَالْغَانْ سَوُزْ yalğan söz" gibi ki, "yalancı adam", "yalan söz" demektir.

يَالْغُونْ yılğun: Ilgın, ilgın ağacı.

يَيْبْكَرْ yipkin: " يَيْبْكَرْ نَانْكَتْ yipkin neng = konur renkli, koyu kırmızı, erguvan renginde olan nesne".

يَيْلْكَرْ yelkin: Yelici, koşan. " يَيْلْكَرْ أَتْلِغْ yelkin atlığ = koşar atlı". Oğuzlar ی harfini الف e çevirerek " اَلْكَرْ elkin" derler.

يَمْلَانْ yamlan: Bir çeşit sıçan, geme.

+
+ +

فَعْيِلَانْ AYRIMI

يَيْتِيْكَانْ yetigen: "Yedi kardeşler" adı verilen yıldız.

[+] Orta Anadolu'da bu kelime bugün "yemşen" şeklinde kullanılmaktadır. Dikenli bir çalının üzerinde biten kırmızı ufak meyvalara derler. B. A.

يَسِيمَانُ yasıman: Su boşaltılırken boğazı gır gır e-
den testi.

يَلِيمَانُ yalıman: Dağınık şekilde yapılan çapul.

+ +

فَعْنَلِي AYRIMI

يُنْدِي yonındı: Yonuntu, talaş.

Üç harfliler ayrımı ve ona ek-
lenmiş olanlar bitti.

+ +

DÖRT HARFLİLER AYRIMI

HER HAREKESİYLE فَعْلَالٍ VE فَعْلَلٍ AYRIMI

يَبَغْتُ yapgıt: Yün veya kıl didintileri doldurulmuş
olan minder ve buna benzer şeyler.

يَبْتِجُ yaptaç: Yağmurda ve karda çobanların giydik-
leri küçük bir kepenek, kebe.

يَبْفِجُ yapguç: Eşek ve eşeğe benzer hayvanları sür-
mek için kullanılan değnek.

يَسْغَاغُ yasgaç: Yasdıgaç, hamur tahtası. Aslı "يَسِيغَاغُ"
yası yıgaç"tır, "yassı ağaç" demektir.

يَغْمُرُ yagmur: Yağmur.

يَغْمُرُ yamgur: Yağmur. Şu savda dahi gelmiştir:

"بِحَمَا أَبْرُقُ كَذَلِكَ أَرْضَايَغْمُرُ قَائِرًا" neçeme
obrak kedhük erse yagmurka yarar = el-
bise ne kadar yıpranmış olsa yine yağ-

mura yarar", (kepenek ne kadar eskimiş olsa yine yağmura yarar). Bu sav, uşaklarından birisini, aptallığı veya bunaklığı yüzünden çıkarmak istiyen adama söylenir ve "her ne kadar bir takım işlere yaramıyorsa da onun da yarıyacağı bir iş bulunur, onu o işte kullanarak sen dinlenirsin" demek ister. Şu parçada dahi gelmiştir :

قُدَيْبُ بُلُوتٍ يَغْمُرُنْ كَرِبُ تَارَاقُ بَرِينُ
قَوْ قَا قَدُّ بِيْ أَلْ قَرِنُ أَقْرَاقُ أَنْكَرَشُورُ

Koydı bulut yağmurın
Kerip tutar ak torın
Kırka kodhtı ol karın
Akin akar engreşür

"Bulut yağmurunu koyuverdi; o, ak ağını gererek tutar. Karını kırlara koydu. Sel inliyerek akar".

(Bulut yağmurunu döktü. Havaya ağını gerdi -bu, bulut demektir- bulut karını dağlara bıraktı, dağlardan inliyerek, oğuldayarak sel akıyor).

يَرْبُزُ yarpuz: Güzel kokulu bir ot, kır nanesi.

يَرْبُزُ yarpuz: Yılan yiyen bir hayvan, firavun sıçanı.

Şu savda dahi gelmiştir: "يَلَانُ يَرْبُزِدُنْ"

يَلَانُ يَرْبُزِدُنْ . فَعَجَابُ رَسَائِرُ بَرُزَاتُ رُوكُلُ

yarpuzdın kaçar, kañça barsa yarpuz
utru kelür = yılan yarpuzdan kaçar,
nereye gitse ona karşı gelir". (Bu
sav, sevmediği şeyden çekinen ve fa-
kat yine o şeye yakalanan kimse için
kullanılır).

يَلْدُزْ yıldız: Yıldızlara verilen genel bir isim o-
lup sonra araları ayrılır : Müşteri
yıldızına " اَرَنْ تُوْزْ Erentüz", Mizân
yıldızına " قَرَا قُوْشْ Karakuş", Süreyya-
ya " اَلْكَرْ Ülker", Yedi kardeşlere
" يَتِيْكَانْ Yetigen", Kutup yıldızına " كُتْرْ
Temürkazuk", Mirrih yıldızına
" بَقْرَسُقْمْ Bakırsokım" denir.

يَلْدُزْ yıldız: Ağacın kökü, damarı. İnsanın soyu da
buna benzetilerek " تُوْبَلْكَ يَلْدُزْ لَيْغْ tüb-
lüg yıldızlığı" denir ki, "asaletli,
köklü" demektir.

يُولْسُوْزْ yolsuz: Yolunu azıtan kimse. Aslı يُولْسُوْزْ dur.

يَرْدَشْ yerdeş: Hemşehri. " يَرْدَشْ كِشِي yerdeş kişi =
hemşehri adam". Bu, iki kişinin bir
şehirden olmasıdır. Birbirine " يَرْدَشْ
yerdeş" derler. Oğuzca.

يَرْمَشْ yarmaş: Çiriş.

يَرْمَشْ yarmaş: Yarma, bulgur. " يَرْمَشْ اُونْ yarmaş un =
ince un".

Bu iki kelime birbirine zıt

anlama gelen kelimelerdir; hakikatte kökleri birdir [+].

يغرش Yugruş: Türklerce halktan olup vezirlik derecesine çıkan bir adamdır. Bir Farslıya yahut başkasına -geniş varlıklı olsa bile- bu lâkap verilmez. Yugruş Hakandan bir derece aşağıdır. Ona siyah ipekten bir çadır (şemsiye ?) verilir. Yağmurda, karda, sıcakta başı üzerinde tutulur.

يُنْجِغُ yunçığ: "يُنْجِغُ اِشْ yunçığ iş = çürüklüğünden dolayı ele alınamayan iş".

يُنْجِغُ yunçığ: "يُنْجِغُ آرُ yunçığ er = zayıf, cılız, arık, hali fena adam". Şu parçada da gelmiştir:

اَذْكَ اِدِغْ كَشْرَدِي يَنْجِغُ يَفْزُتْشَرْدِي
اَرْدَمْ يَمَاسْ قَرْدِي اَرُزْ بَكِي جَرْتَلُوْرُ

Ödhlek arıg kewredi

Yunçığ yawuz tawradı

Erdem yeme sawradı

Ajun Begi çertilür

"Zaman çok gevşedi. Arık, kötü davranıldı. Fazilet yine savıldı. Dünya

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda bu son kelimedeki م harfinin üstünde üstün, altında esre olarak يَرْمِشْ şeklindedir. Sözün gelişinden anlaşılan bu da birincisi gibi "يَرْمِشْ yarmaş" olsa gerektir. B. A.

Beyi yok olur".

(Zaman zayıfladı, arık, düşkün kuvvendi. Zamane insanları dünyanın Bey Afrasyab öldükten sonra fazileti bı- raktılar).

یَرْتُقُ yortuğ: Savaş gününde yahut bir yere gidil- diğinde Hakanın yanında bulunan kimseler.

یَرْلِغُ yarlığ: Acınan, yoksul. Bu sözden alınarak " یَرْلِغُ آَرُ yarlığ er" denir, "yarlı- ğanmış adam" demektir.

یَرْلِغُ yarlığ: Hakanın mektubu, fermanı, buyuruğu. Çiğilce. Bunu Oğuzlar bilmez.

یَشْلِغُ yaşlığ: " یَشْلِغُ كُوزُ yaşlığ köz = yaşlı göz".

یَشْلِغُ yaşlığ: Yaşlı. " یَشْلِغُ آَرُ yaşlığ er = yaşlı adam". Herhangi bir hayvandan genç olmıyan için de böyle denir. Aslı یاشلیغ دیر.

یَمْلِغُ yamliğ: " یَمْلِغُ كُوزُ yamliğ köz = içerisine çörçöp kaçmış olan göz". Aslı یاملیغ دیر.

یَبْغَاقُ yapgak: Kuş avlanan bir çeşit tuzak.

یَبْغَاقُ yatgak: Hakanın ve ülkenin koruyucusu, muhafızı. " یَبْغَاقُ یَتَّی yatgak yattı = koruyucu adam yattı" [+].

یُدْرُقُ yudhruk: Yumruk. Nitekim şu savda dahi gel-

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda یَبْغَاقُ یَتَّی şeklinde olan ibarede arapçasına nazaren bir eksiklik olsa gerektir. İbare şöyle olsa daha iyidir: " یَبْغَاقُ آَرُ یَتَّی yatgak er yattı". B.A.

یات نك يا غلغ تكوسندا اوزنك قانلغ نذر و سیک" miştir: yatning yağlıg tiküsinden öznüñg kanlıg yudhruk yeğ = yabancının yağlı lokmasından kendinin kanlı yumruğu daha yeğdir", (hısımlarının yumrukla vurmaları, yabancının yağlı lokmasından daha iyidir). Bu sav, hısımların araları açıldığı zaman uzlaştırmak için söylenir.

یرموق yarmak: Para.

یسئوق yastuk: Yastık.

یفلوق yawlak: Kötü, değersiz. "یفلوق کیشی yawlak kişi = huyu kötü kişi".

یفلوق yawlak: Kötü, düşkün. Her şeyin kötüsü. Oğuzca ve Kıpçakça. Şu beyitte de gelmiştir :

کلسا کیشی یزینکا کرکلک یزین کر نجل
یفلوق کدز تلکچی اذکوس سفیع تلنجل

Külse kişi yüzünge körklüğ yüzün körüngil
Yawlak ködhez tilingnı edhgü sawıg tilengil
"Birisi yüzüne gülerek gelse, güler yüzle görün. Kötülükten dilini gözet; iyi şöhret dile".

(Yüzüne bir adam gülse onun gibi sen de tatlı yüzle karşıla, dilini sıkı koru, sözde ve anlamda iyi konuşma iste).

يَفْلَاقُ yawlak: "يَفْلَاقُ سَرِيحَ" Yawlak Sarığ" bir Beyin adı idi. "يَفْلَاقُ yawlak" kelimesi aslında "şiddetli, pek, katı" anlamındadır. "يَفْلَاقُ" يَفْلَاقُ yawlak katığ yıgaç = çok sert ağaç".

يُمَغَاقُ yumgak: Yumak, yuvarlanan ve yuvarlak olan her şey. "يُمَغَاقُ تَنَا yumgak tene = yuvarlak tane, kişniş". Uç dilince.

تَنَا tene: Farsça "dane" kelimesinden alınmıştır, zannederim. Türkler bunu Türkçeleştirerek "تَنَا tene" demişlerdir.

يُمُشَاقُ yumşak: Yumşak, her şeyin yumşağı.

يَنْدَقُ yandak: "يَنْدَقُ يَكَانُ" yandak tiken = geven dikenini", "يَنْدَقُ وَجَكَرُ" yandak çeker = havadan çiğ gibi yağın kudret helvası".

يَنْدِقُ yandık: Soysuz. "يَنْدِقُ اَت" yandık at = soysuz at".

يُنْدَقُ yundak: At fışkısı. Yalnız bunda kullanılır.

Şu savda da gelmiştir: "يَعْنِكُ اَر سَاكْرَلُ" يَغِينِغْ ERSE KEREK [+]

yundakı tegir = düşmanın olsa da gübresi kalır", düşmanın olsa bile mal sahibi olması yaraşır. Ondan hiç bir şey değmese bile hiç olmazsa atının gübresi kalır; ondan, yakarak faydalanırsın).

يَنْغُقُ yungak: Çöğen, kökü sabun gibi köpüren bir

[+] Bu savdaki كَرَلُ sözü her iki nüshada dahi bu şekilde çıkmış ise de yanlış olacaktır. Doğrusu "كَرَلُ" kerek"tir. Sözü'n gelişi ve arapça izahı bize hak verdirir. B. A.

çeşit bitki.

ق harfinin fiil köklerine gelerek âlet ismi yaptığını bilmelisin : " اوردی ordı " kelimesinden " ارفاق " orgak " gibi.. Bu " ینفاق " yungak " kelimesi de " یودی yudı " kelimesinden alınmıştır, " yıkadı " demektir [+].

ینلوق yanlık: Çoban çantası.

ینجوق yançuk: Kese, para kesesi, tütün kesesi.

یدرک yüdrük: Yüklük, üzerine eşya ve elbise konan şey; dolap, masa ve buna benzer şeyler.

یزلک yüzlüg: " اکی یزلک اذ " iki yüzlüg er = iki yüzlü adam". " اکی یزلک کز نکو " iki yüzlüg közüngü = ayna".

یگرک yügrük: " یگرک ات " yügrük at = koşucu, geçici at, yügrük at". Oğuzlar, bilgin ve udumlu, akıllı, erdemli kişilere " یگرک " yügrük bilge" derler.

یکسک yüksek: " یکسک تاغ " yüksek tağ = yüksek dağ". Herhangi bir şey yüce ve uzun olursa ona " یکسک " yüksek" derler. Bu, kuş tüyü anlamına olan " یولک " yük"ten a-

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda " ینفاق " yungak " kelimesi ینفق şeklinde çıkmıştır. Brockelmann bunu " ینفق " yunguk " şeklinde almıştır. Bize kalırsa bu kelime " ینفاق " yungak " olmalıdır; çünkü, bunun eşi bulunan " ارفاق " orgak " kelimesi " اوردی ordı " kelimesinden gelmiş ve ینفاق harfi bütün yazılmıştır. Bu kelime de " ینفق " yunguk " değil, " ینفق " yungak " olmalıdır. B. A.

lınmıştır. Çünkü onun yaradılışı "yük-
selmek"tir. Böylelikle her yüksek şe-
ye bu ad verilmiştir. Şu beyitte dahi
gelmiştir :

أَسْرَأَسْرُ كُرْبُ يَكْسِكُ فَلَوْ قَوْدِي جَقَارُ
بَلْكَأَكِشِي أَكْتُ رَبِّ تَفْرُقْ أَقَارُ

Üs es körüp yüksek kalık kodı çakar

Bilge kişi öğüt bërıp tawrak ukar

"Kerkes kuşu leşi yüksek havadan gö-
rüp aşağıya iner, bilgin kişi öğüt ve-
rerek iyi anlar".

(Kerkes kuşu leşi gördüğü zaman iner
ve yüksek havadan süzülür. Bilgin ada-
mın avı da öğüttür. Bilgin kişi öğüdü
işittiği zaman ezberler ve anlar).

يَكْسِكُ yüksek [+]: Yüksük. Tunçtan yahut deriden ya-
pılır. Terziler, parmaklarına iğne
batmaması için takarlar.

يَلِيكُ yelpik: Cin çarpması, yel çarpması, yele uğ-
raması. "أَرْكَأَ يَلِيكُ تَكْدِي" erge yelpik
tegdî = adama yel dokundu".

يَيْكِلُ yipkil: Erguvan rengi. "يَيْكِلُ تُونُ" yipkil ton =
erguvan renginde elbise". ل harfi ن
dan çevrilmiştir.

يَارْتِمُ yartım: Ayrılmış. "يَارْتِمُ بَدُونُ" bir yartım

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda bu kelime "يَكْسِكُ"
yüksek" şeklinde yazılmışsa da kullanılan şekil "يَكْسِكُ"
yüksük"tür. Brockelmann da böyle yazmıştır. B. A.

budhun = halktan ayrılmış bir bölük,
topluluktan ayrılmış bir bölük"

يُغْرُمُ yogrum: " بِيْرُغْرُمُ أَوْ نَ bir yogrum un = bir de-
fada yoğrulacak kadar olan un".

يَتْرُمُ yetrüm: Bırakılmış, salınmış. " يَتْرُمُ سَبِخَ yet-
rüm saç = salıverilmiş, bırakılmış
saç", (birincisinden sonra bırakılan
saç?).

يَرْشِمُ yarşım: " يَرْشِمُ يَرْشِمُ يَرْشِمُ bir yarşım yer = koşuda
bir yarışlık yer".

يُغْرِمُ yügrüm: " يَرْشِمُ يَرْشِمُ يَرْشِمُ bir yügrüm yer = bir ko-
şuşla koşulacak kadar yer".

يَبْكِنُ yipkin: " يَبْكِنُ تَوْنُ yipkin ton = erguvan ren-
ginde elbise". ل ile dahi lûgattir.

+
+

BU AYRIMIN BAŞKA BİR ÇEŞİDİ

يَيْلَاغُ yaylağ: Yayla, yazlanılan yer.

+
+

فَعَالِلُ AYRIMI

يَلَاوَجُ yalawaç: Peygamber. " يَلَاوَجُ yalawaç" dahi
lûgattir.

يَلَاوَرُ yalafar: Hakanın gönderdiği elçiye verilen
adtır. Uygurca. Nitekim şu savda da
gelmiştir: " يَلَاوَرُ الْمَأْسُ. yalafar ölmüş = yaş
ot köymes, yalafar ölmüş = yaş ot

yanmaz, elçi ölmez", (yaş otun yanmadığı gibi, elçi de ölmez, öldürülmez. Her ne kadar elçiliği acı ve ağır olsa da, onun elçiliği gönderen tarafındandır). Bu, Ulu Tanrının مَاعْلَى الرَّسُولِ sözünü gibidir.

يَبْتَقُ yabıtak: "يَبْتَقُ أَرْت" yabıtak at = üzerinde eğeri ve çulu bulunmayan at", "الْأَيْعُ" ol atıg yabıtak mündi = o, ata çıplak bindi".

يَمَاجُكُ yemeçük: Buğday taşınan küçük çuval.

+
+
فَعَلُّوْ AYRIMI

يَفِشْفُوْ yafışgu: Kızılıcak veya güren denilen dağ yemişi. "يُشْفَا" yumuşga" dahi denir.

يَكْرِمَا yigirme: Yirmi. "يَكْرِمِي" yigirmi" dahi denir.

Dörtlülük ayrımı bitti.

+
+
+

BEŞLİLER AYRIMI

HER HAREKESİYLE فَعْلَعْلِ AYRIMI

يَبْرَلِغُ yıparlıg: "يَبْرَلِغُ كَسْرُكُوْ" yıparlıg kesürgü = misk koka kap". Şu savda dahi gelmiştir: "يَبْرَلِغُ كَسْرُكُوْ دِنْ يَبْرُكْتَسَا يَبْذِي قَلْبِرُ" yıparlıg kesürgüdin yıpar kitse yidhi

kalır = kaptan anber gitse kokusu kalır", (kabından misk gitse kokusu gitmez). Bu sav, zenginliği giden ve bir parça malı kalıp ta istendiği zaman bir şeyleri bulunabilen kimse için söylenir.

يَغْرِغُ yağırılığ: Yağırılı. " يَغْرِغُ تَوَيْ" yağırılığ tewey = yağırılı, sırtı yaralı deve". Başkası da böyledir.

يُلْرِغُ yularlığ: Yularlı. " يُلْرِغُ اَت" yularlığ at = yularlı at".

يَبْغِغُ yapığlığ: Kapalı. " يَبْغِغُ قَبْغ" yapığlığ kapuğ = kapalı kapı".

يَذْغِغُ yadhığlığ: Yayılı. " يَذْغِغُ تَشَاك" yadhığlığ töşek = yayılı döşek".

يَرْغِغُ yarağlığ: Mümkün. " يَرْغِغُ اِيش" yarağlığ iş = mümkün olan iş".

يَزْغِغُ yazığlığ: Çözülmüş. " يَزْغِغُ اَت" yazığlığ at = bağından çözülmüş at". Başkası da böyledir.

يَشْغِغُ yışığlığ: İpli. " يَشْغِغُ اَر" yışığlığ er = ipli, ipi olan adam".

يُلْغِغُ yolugluğ: Fidyeli. " يُلْغِغُ كِشِي" yolugluğ kişi = fidyesi verilmiş kişi".

يَمْغِغُ yamağlığ: Yamalı. " يَمْغِغُ تَوْن" yamağlığ ton = yamalı geysi".

يَرْغِغُ yarağlığ: Zırhlı, cebeli. " يَرْغِغُ اَر" yarağlığ er = zırhlı adam".

يَزُقُّ لَغُ yazukluğ: Günahlı.

يَشِطُّ لَغُ yışiklikğ: Tulgalı. " يَشِطُّ لَغُ آرُ er = başına tulga, demir başlık giymiş adam".

يَسِفُّ لَغُ yasıglikğ: Gedeleşli. " يَسِفُّ لَغُ يا ya = gedeleşli yay".

يَعْفَلُّ لَغُ yagaklikğ: Cevizli. " يَعْفَلُّ لَغُ يَغَاچ yagaklikğ yığaç = cevizli ağaç".

يِرُّ نَلُّ لَغُ yurunluğ: İpek kumaş parçaları olan. " يِرُّ نَلُّ لَغُ أَرَاغْتُ yurunluğ uragut = ipek kumaş parçalarına sahip olan kadın".

يَسِينُّ لَغُ yaşınlikğ: " يَسِينُّ لَغُ بُلُتُ yaşınlikğ bulıt = şimşekli bulut".

يَغَانُّ لَغُ yaganlikğ: Fili olan. " يَغَانُّ لَغُ آرُ er = fili olan adam", (filci kimse).

Bu bölüm bir takım anlamları kucaklamaktadır. Birisi, ismi meful anlamına gelmektedir: " يَذُغُلُّ نَشَلُّ yadıgıllıkğ töşek", " يَزُغُلُّ لَغُ آرُ yazıgıllıkğ at" gibi ki, "yayılmış döşek", "çözülmüş at" demektir. Birisi de, adı verilen şeyin sahibi olmak anlamınadır: " يَبْرُلُّ لَغُ آرُ yıparlıkğ er = anberi bulunan kimse" gibi. Bu yol, yukarıda geçtiği üzere "sahip" anlamınadır. " أَيْقَلُّ لَغُ تَسْبِي ayaklıkğ tewsı" ve " أَيْغُلُّ لَغُ آفُ uyuglukğ ew" gibi ki, "kâseli tepsı", "kemerli ev" demektir.

يَرْدَقُ yarındak: Türk sıvımı. Keçi derisinden yapılır tasma gibi bir şeydir.

يَبْشَغَاوُ yapuşgak: Dikenli bir ot. Fındık kadar olur, üzeri tüylüdür. Atların ve başka hayvanların kuyruklarına yapışır; pıtrak. Her söylenen işe karışan kimseye de böyle denir.

يَبْرُغَاوُ yapurgak: Ağacın yaprağı. Kitabın yaprağına da "يَبْرُغَاوُ yapurgak" denir.

يَهْجَلِقُ yıgaçlık: Ağaçlık, ağaçlı olan yer. Kereste bulunan yere de böyle denir.

يَذْغَلِقُ yadhağlık: Yayalık, yaya yürüyüş. [+]

يَذْغَلِقُ yıdhiğlık: Kokmuşluk, yıpranmışlık.

يَمَغْلِقُ yamağlık: Yamalık. "يَمَغْلِقُ بُوَزُ" yamağlık böz = yama olmak üzere hazırlanmış bez".

يَلْغَلِقُ yılığlık: Ilıklık, sıcaklık.

يَغْفَلِقُ yagaklık: Cevizlik, ceviz biten yer.

يَرْفَلِقُ yarukluk: Nur, ışık, aydınlık.

يَرْفَلِقُ yıraklık: Iraklık, uzaklık.

يَلْنَدَقُ yalındak: Çıplak. "يَلْنَدَقُ أَرُ" yalındak er = çıplak adam".

يَكْكَلِكُ yigitlik: Yiğitlik, gençlik. Bundan alınarak "يَكْكَلِكُ" esiz anıñ yigitliğı" denir ki, "yazık onun yigitliğine" demektir.

يُرْكَلِكُ yürekliğ: Yürekli. "يُرْكَلِكُ أَرُ" yürekliğ er =

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda harekesiz olan يَذْغَلِقُ kelimesi "يَذْغَلِقُ yadhağlık" şeklinde olacaktır. B.A.

yüreği pek, cesur adam".

يَتَرِثُ yetizlik: Genişlik, bir şeyin eni.

يَتَكَلَّمُ yüleklik: Dayanmış. " يَتَكَلَّمُ يَبَاج " yüleklik
yığaç = bir şeye dayanmış, söykermiş
ağaç".

يَتَكَلَّمُ yıllıklik: İlikli. " يَتَكَلَّمُ سُنْكَوْك " yıllıklik
süngük = ilikli kemik".

+
+ +

HER HAREKESİYLE فَعْلَعَانُ AYRIMI

أَيْتَغَانُ ayıtgan: Soran. " أَلْ كِشِي أَلْ لِمُ سُوْزَايْتَغَانُ " ol kişi ol
telim söz ayıtgan = o kişi daima söz
sorandır".

رَتَغَانُ yaratgan: Yaratgan. " تَنْكِي أَلْ بِيْرِكْ رَتَغَانُ " Tengri
ol yeriğ yaratgan = yerı yaratan Tan-
rıdır". Başkası da böyledir.

رُتَغَانُ yarutgan: Aydınlatan. " كُنْ أَلْ أَدُغُ رُتَغَانُ " kün
ol ajunuğ yarutgan = her zaman dünya-
yı aydınlatan güneştir".

رُتَغَانُ yorutgan: Osurgan. " [+] رُتَغَانُ كِشِي [+] yorut-
gan kişi = osurgan adam".

يَغُتَغَانُ yagutgan: Yaklaştıran. " أَلْ كِشِي أَلْ أُوْزِنْ يَغُتَغَانُ " ol kişi ol özin yagutgan = o, iyilik-
le kendisini daima insanlara yaklaştı-
tırandır".

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda رُتَغَانُ şeklinde çı-
kan bu kelime " رُتَغَانُ yorutgan" olacaktır. Ayrımın gere-
ği budur. Bk. Dv. II, 254, 11. B. A.

يَفْتِغَانُ yağıtgan: Yağdıran. "تەڭرى ال تېغىر يفتان" Tengri ol yağmur yağıtgan = yağmur yağdıran Tanrıdır".

يَفْتِغَانُ yağıtgan: Duşmanlık eden. "ال كىشى ال تېغى يفتان" ol kişi ol tutçu yağıtgan = o kişi barıştan sonra daima duşmanlık edendir".

يُمْتِغَانُ yumıtgan: Toplanan. "ال كىشىلا زال يمتان" ol kişiler ol yumıtgan = o adamlar daima bir işte toplanandır".

يَبْرُغَانُ yapurgan: Örtten, kapayan. "بو ار ال ايشن يبرغان" bu er ol ışın yapurgan = bu adam, işini daima saklıyan kişidir". Herhangi bir şey saklamak ta böyledir.

يَشْرُغَانُ yaşurgan: Gizliyen. "ال ار ال نكن يشرغان" ol er ol nengin yaşurgan = o adam malını gizliyendir". Başkası da böyledir.

يَبْشُغَانُ yapuşgan: Yapışkan. "ال ار ال ايشقا يبشغان" ol er ol ışka yapuşgan = o adam işe yapışandır, işe yapışmak âdetidir". Herhangi bir şey, bir şeye bağlanırsa yine böyle denir.

يُشْلُغَانُ yuşulgan: Akan. "بو باش ال قانى يشلغان" bu baş ol kanı yuşulgan = bu, daima kanı akan bir yaradır".

بُشْلُغَانُ buşulgan: "بو ار ال الكى ايشقا بشلغان" bu er ol eligi ışka buşulgan = bu adamın eli işte yeğindir, iş hususunda eli

yatgındır" [+].

يَغْلَغَان yıgilgan: Yığılan. "بُوَيْرَاوْ مُنْدَا كِشِي يَغْلَغَان" bu yer ol munda kişi yığılgan = bu yer, halkın daima yığıldığı yerdir".

يَقْلَغَان yıkılğan: Yıkılğan. "اَلْ تَامْ اَلْ تُوْجِي يَقْلَغَان" ol tam ol tutğı yıkılğan = bu duvar daima yıkılğandır". Başkası da böyledir.

يَغْرَقَان yoğurkan: Yorgan.

يُكْرُكَان yügürgen: Koşucu. Çinden çıkarak İslâm diyarına gelmek üzere olan kârvandan daha önce, onların mektubunu, haberlerini getiren kişi. "يُكْرُكَانْ اَت" yügürgen at = koşucu, yüğrük at". Başkası da böyledir.

يُكْرُكُونْ yügürgün: Darı gibi kırmızı taneleri bulunan bir bitkidir; bunu Türkmenler yer.

يَمْرُكَانْ yemürgen: Söken, koparan. "بُوَسُوْفْ اَلْ يَمْرُكَانْ" bu suw ol yıgaçığ yemürgen = bu su o ağacı daima sökendir". Herhangi bir şeyi kökliyen, söken için de böyle denir.

[+] Brockelmann, bu kelimenin "يَشْلَغَان" yoşulğan" şeklinde yazılması ihtimalinden bahsediyor. Bu ayrımın kelimeleri ی harfi ile başladığı için Brockelmann'a hak vermemek elde değildir. Bundan başka Kuzay Türkçesinde "يَشْلَاق" yışılmaq" diye bir fiil vardır. "Cilâlanmak, perdahlanmak" anlamlarına gelir. Bk.Rad.III,498. Kuzay Türkleri, bu kelimeyi aynı zamanda "usta olmak" anlamına dahi kullanmaktadırlar. Bu kelimenin يَشْلَغَان veya يَشْلَغَات şeklinde yazılması yersiz olmasa gerektir. Bununla beraber "يَشْلَغَان" yoşulğan" kelimesi dahi boş değildir; çünkü "بُشْغَت" buşgut", "çırak" demektir. Anlam yönünden buraya uygun gelmektedir, düşünüle!.. B. A.

يِرْلِكَانْ yirilgen: Yirilen. "بُوْبُوْتُوْالْتُنْجِيْ رِيْلِكَاْتْ bu bu-
tik ol tutçu yirilgen = bu ağaç daima
çatlıyan, yarılandır".

يُمْلُكَانْ yümülgen: Yumulan. "بُوْأَرَالْكُوْزِيْ مِلْكَانْ" bu er
ol közi yümülgen = bu adam daima gö-
zü yumulan adamdır".

+
+

BU AYRIMDAN MATVİ OLAN

رِزْغِيْ yazıgçı: Yazıcı. Hısımlar arasında mektup ge-
tirip götüreren elçi. Oğuzca.

يَايْلُغَانْ yayılğan: Yayılan, durmıyan. "يَايْلُغَانْ كِيْشِيْ ya-
yılğan kişi = bir kararda durmıyan,
bir işte sebat etmiyen kimse" [+].

+
+

HER HAREKESİYLE فَعَلَّلْ AYRIMI

يُورْكِيْجْ yörgemeç: İşkembe ve bağırsak incecik kıyı-
lır, bağırsak içerisine konur, kızar-
tılarak yahut pişirilerek yenir [++].

يَاتْغَشُوكْ yatgaşuk: Bir yerde başka biri ile yatan.
"يَاتْغَشُوكْ أَعْرَبِيْ yatgaşuk oğrı = yatsı,
yatma zamanı".

[+] يايْلُغَانْ kelimesi "matvi" babından gösterilmiş ise de doğru değildir. Matvi olmak için kelimeye harfi illet bulunması lâzımdır. "Yayılgan"ın sonunda böyle bir şey yoktur. Bu kelime bundan evvelki ayrıma konması lâzım iken nasılsa buraya konmuş. B. A.

[++] Brockelmann bu kelimeye "şirden" manası vermiştir; düşünüle!... B. A.

يَقْرَقَن yakrıkân: Fındık büyüklüğünde kırmızı meyva-
sı olan bir bitkidir; yel dudakları
yardığı zaman yapıştırılırsa yarıklar
iyi olur.

يَقْرَقَان yakrıkân: Buz yağının adı ? . Bu, buz parçala-
nınca kendisinden yağa benzer saçılan
şeydir.

+ +

BU AYRIMIN BAŞKA BİR TÜRÜSÜ

يُبَاكُلُو yubakulak: Sıtmadan titreme. Yabaku ve Yemek
dillerince.

يَبَاكُلُو yabakulak: Kuşlardan baykuş. Yabaku ve Yemek
dillerince.

+ +

ALTI HARFLİLER AYRIMI

يَرْسِنْجُ yarsınçığ: Murdar, pis, iğrenç. " يَرْسِنْجُ نَانِكْ
yarsınçığ neng = iğrenilen, pis nes-
ne".

يَغْمُرُجِلُ yağmurçıl: " يَغْمُرُجِلُ يَغْمُرُجِلُ yağmurçıl yer = yağ-
muru çok olan yer".

Bu bir kuraldır. Herhangi bir
şey bir nesne üzerine çok devam eder-
se, ardı kesilmeden sürerse, o isme
" غِلْ جِلْ" getirilir. Bu şekilde
elde edilmiş olan kelime sıfat olur.
Nitekim " تَجْلِيلُ يَغْمُرُجِلُ yağmurçıl yer" denir;

" تۈپۈ = tüpi = tipi" anlamındadır. Buna " چىل " çil" getirilince çokluğun vasfı olmuştur. Yine böylece hastaya " اىچىل " igçil" denir. Yalnız bu kural dardır; çok kere yürümez.

Ulu Tanrıya ögüş, misal olan -başında harfi illet bulunan- isimler kitabı bitti.

X

X X

ESİRGİYEN, KORUYAN TANRININ ADIYLA

BU, BAŞINDA HARFİ İLLET BULUNAN FİİLLER KİTABI

İKİ HARFLİLER AYRIMI

يېتى yaptı: Kapadı. " ار قېغ يېتى er kapuğ yaptı = adam kapıyı kapadı"; " آر تور يېتى er tor yaptı = adam tuzak kurdu", (adam, kuş ve başkalarını yakalamak için tuzak kurdu); " اشلار ائماك يېتى işler ötmek yaptı = kadın ekmek yapıştırdı", (kadın tandıra ekmek yapıştırdı); " آر تام يېتى er tam yaptı = adam duvar yaptı"; " يېاز - يېماق (yapar - yapmak).

ياردى yaptı: Yardı. " آر يىناج يردى er yıgaç yaptı = adam ağaç yaptı". Başkası da böyledir. Yere sınır çizse veya sınırlasa yine

böyle denir; (يَرَارُ - يَرْمَاقُ yarar - yarmak).

يَرْدِي yördi: Çözdü. "أُرَاغُتُ أُغْلِنُ بَشِيكْتِنِ يَرْدِي" uragut og-
lin beşiktin yördi = kadın oğlunu be-
şikten çözdü". (يَرَارُ - يَرْمَاقُ yö-
rer - yörmek).

يَرْدِي yerdı: "أَلْبُقِيكْرْدِي" ol butık yerdı = o,
dalı yirdi". Başkası da böyledir. Bu,
demirle kesmeksizin yaş bir şeyi uzun-
lamasına yirmekten ibarettir. (يَرَارُ)
يَرْمَاقُ yerer - yermek) [+]. "Yarmak",
bir şeyi keserek zorla yarmaktır. "Yir-
mek" te kolaylıkla yarmaktır. Nitekim
şu savda dahi gelmiştir: "تَبِغُ تَاشُ" ^{تَبِغُ تَاشُ}
تَاشُ يَرَارُ . تَاشُ بَاشِغُ يَرَارُ
yayar, taş başığ yarar = hizmet taşı
yayar, taş başı yarar [++]. Bu sav,

[+] Basma nüshada " يَرَارُ - يَرْمَاقُ yerer - yermek" şeklinde çı-
kan bu fiil, yazma nüshada يَرَارُ - يَرْمَاقُ imlâsındadır. ی
harfinin altında esre, üstünde de üstün vardır. Bay Kilis-
li yalnız üstün harekesini göz önüne alarak gördüğünüz şe-
kilde yazmıştır. Bize kalırsa kelime " يَرَارُ - يَرْمَاقُ yirer -
yirmek" imlâsında olacaktır. Bk. Dv. III, 41, 12. Halbuki
يَرْمَاقُ kelimesinin manası ayrıdır, buraya hiç gelmez. Bk.
Dv. I, 131, 10. Bununla beraber, yazma nüshada bu fiilin maş-
tarı önceden مَاشُ li iken sonradan bir düzeltme görerek يَرْمَاقُ
şekline kormuştur. Bundan anlaşıldığına göre kelime "yır-
mak" olacaktır. B. A.

[++] Basma nüshada تَبِغُ تَاشُ يَرَارُ sözü yazma nüshada dahi bu
şekilde ise de sonradan yanlış bir düzeltme görerek تَاشُ
şekline konulmak istendiği anlaşılmaktadır. Aslında تَاشُ
kelimesi تَاشِغُ şeklinde imiş, sonradan غ harfi kazın-
mış. Fakat dikkatle bakılacak olursa bu harf görünmekte-
dir. Kelimenin " تَاشِغُ taşığ" olması daha doğrudur, " تَاشِغُ
başığ" gibi; çünkü fiil müteaddidir. B. A.

efendisinden iyilik gören, yahut ona
duşmanları üzerine yardım eden hizmet-
çi için söylenir.

یَزْدَى yazdı: Çözdü. "أَلْ تَكُونُ يَزْدَى" ol tügün yaz-
dı = o, düğüm çözdü"; "أَلْ بَيْتِكَ يَزْدَى"
ol bitik yazdı = o, kitap yazdı". O-
ğuzca. "أَلْ سُوْزِنْدَا يَزْدَى" ol sözinde
yazdı = o, sözünde yanıldı"; "أَلْ أَيْنِ أَرُوْ"
یَزْدَى ol anı uruyazdı = o, onu döge-
yazdı"; "أَلْ كَيْكِنِي يَزْدَى" ol keyikni
yazdı = o, ava atışta yanıldı". Şu sav-
da dahi gelmiştir: "يَزْمَا سَرَاتِمُ بِلْمَا سُنْ"
يَزْمَا سَرَاتِمُ بِلْمَا سُنْ yazmas atım bolmas,
yanğılmas bilge bolmas = şaşmadık atış
olmaz, yanılmadık bilgin olmaz", (يَزَارُ-
یَزَارُ يَزْمَاقُ yazar - yazmak).

يُوزْدَى yüzdü: Yüzdü. "أَرُ سُوْغْدَا يُوْزْدَى" er suwda yüz-
di = adam suda yüzdü"; "أَرِنْكَ يُوْزْدَى" irinğ
yüzdü = irin yayıldı, dağıldı", (be-
dende irin yayıldı); "أَرُ تَغْمُ يُوْزْدَى"
er tugum yüzdü = adam kesilmiş hayvanı
yüzdü ve açtı", (يُزَارُ - يَزْمَالُ) yü-
zer - yüzmek).

يَسْدَى yasdı: "بَكْ سُوْسِنِ يَسْدَى" Beg süsin yasdı = Bey
askerini yurtlarına dağıttı". Bu keli-
menin aslı "أَرِ يَاسِنُ يَسْدَى" er yasin yas-
dı" sözünden alınmıştır, "adam yayının
kirişini yasdı, çıkardı" demektir.

خان جواچ یسدی" Xan çuvaç yasdı = Han çadır çözdü", (Han, başı üzerinde bulunan Hanlık çadırının düğümünü çözdü). (يسماق - يَسَارُ - yasar - yasmak).

یسدی yağدی: Saklandı. "أَلْ مَنِي كُرْبُ يَسْدِي" ol meni körüp yağdı = o, beni görüp saklandı". Şu savda dahi gelmiştir: "تَوَّ مَنِبُ قَوِي آر يَشْمَاسُ" tewey münüp koy ara yaşmas = deveye binip koyun arasında gizlenilmez", (deveye binen kendini koyunlar arasında saklıyamaz). Bu sav, her tarafa yayıldıktan sonra gizlenmek istenen iş için kullanılır). (يَسَارُ). (يسماق yağار - yaşmak).

یُسْدِي یُشْدِي: Akıttı. "أَلْ بَكْنِي يُسْدِي" ol bekni yüşdi = o, bozayı akıttı", (o, bozayı testinin emziginden akıttı). Boza, buğday, arpa, darı gibi şeylerden yapılan içkidir. (يُسْمَاق - يُسَارُ - yüşer - yüşmek) [+].

يَعْدِي yağدی: Yağdı. "يَعْرِيَعْدِي" yağmur yağdı = yağmur yağdı". Nitekim şu savda da gelmiştir: "قَتْلَعُ قَاتْشَا يَغَارُ" kutluğka koşa yagar = kutluya çift

[+] Basma nüshada gördüğünüz şekilde olan bu fiil, yazma nüshada dahi bu şekilde iken sonradan ك harfi bir düzeltme görerek كَاتْشَا kılığına sokulmuş. Şu hale göre fiil "يُسْدِي - يَسَارُ - يَشْمَاق" olacaktır. Nitekim Divanın başka bir yerinde de böyledir. Bk. Dv.III, 57,3. B. A.

yağar", (taliliye çift yağar), (يَغَارُ)
يَغَارُ yağar - yağmak). Yağmur ve do-
lu yağarsa yine böyle denir.

يَغْدِي yıgdı: Alıkoydu. "أَلْ مِنْ أَشْقَا يَغْدِي" ol meni
aşka yıgdı = o, beni yemekten alıkoy-
du". Başkası da böyledir. "أَلْ تَرِغ يَغْدِي"
ol tariğ yıgdı = o, buğday ve buğdaya
benzer şeyler topladı, yıgdı". Herhan-
gi bir şeyi yığan kimse için de böyle
denir; (يَغَارُ - يَغْمَارُ) yıgar - yig-
mak).

يُقْدِي yuwdı: Yuvarladı. "أَرْتُو يُقْدِي" er topik
yuwdı = adam top yuvarladı". Başkası
da böyledir; (يُقَارُ - يُقْمَارُ) yu-
war - yuwmak). Şu beyitte de gelmiş-
tir:

تَقْرِيْبُ سُقَارِنُ أَنْدِي سَقْرِنُ
قُرْمُ كِي اِيْذِشِنُ قُوْدِي يُقَارُ

Tawar yığıp suw akın indi sakın

Korum kibi idhişin kodı yuwar

"Yığılmış malı sel geldi zanet; sa-
hibini kaya yuvarlar gibi aşağıya
yuvarlar".

(Mal toplamağı anlatarak diyor ki :

Dağdan inen sel taşı yuvarladığı gi-

bi, onun malını yuvarladı zannetsin)[+].

يُقْدِي yuwdı: Koştı. "أَشْيَاكُ يُقْدِي" eşyek yuwdı = eşek koştı", "أَلْأَبْنَى أَرْدَى يُقْدِي" ol anı ardı yuwdı = o, ona hile etti, aldattı"[++]. "أَرْقَدَاشُنْ قَرْدَى يُقْدِي" er kadaşın kurdı yuwdı = adam, hısmına erişti", (adam yakınlarına vardı, ona mal vererek gönlünü aldı). (يُفَارُ - يُفَارُ yuwar - yuwmak).

يَقْدِي yakdı: Yaktı. "أَرْبَشْقَايَعِ يُقْدِي" er başka yakı yakdı = adam yaraya yakı yaktı"; "أَلْأَنْكَرُ يُقْدِي" ol anğar yakdı = o, ona yaklaştı", "أَنْكَرُ كَلْمَاكِي يُقْدِي" anıñ kelmegi yakdı = onun gelmesi yaklaştı", "أَلْأَنْكَرُ إِلَيْكَ يُقْدِي" ol anğar e-

[+] Beyitin metninde "سَقِنُ sakın" şeklinde geçen bu kelime emri hazırın müfret sıygası olduğu halde bu beyitin arapça tercümesinde Kaşgarlı emri gaip manası vermiştir, düğünüle... Bundan başka beyitin ikinci parçasında bulunan اِيْدِسِيْنْ kelimesi yanlıştır. "İdhiş", testi, bardak ve kadeh anlamlarına gelir. Burada kelimenin doğrusu "اِيْدِسِيْنْ idhisin" olacaktır. "İdhi", "sahip" anlamınadır; buraya yaraşır. Bu beyitin ilk parçası bizce biraz karışık görünüyor. Beyitin arapça izahı Türkçe metne aykırı düşmektedir. Arapçasını olduğu gibi buraya alıyoruz: يَصِفُ جَمْعَ الْمَالِ

وَيَقُولُ بَأَن جَامِعَهُ فَلْيُظَنَنَّ كَأَنَّ السَّيْلَ زَلَمَ الْقَنَةَ وَدَخَرَ مَتَاعَهُ كَمَا يَدْرَجُ الْبُرْدُ Biz, arapçası ile Türkçesi arasındaki ayrılığı elden geldiği kadar düzeltmeğe çalıştık. B. A.

[++] Basma nüshada gördüğünüz şekilde olan يُقْدِي kelimesi, yazma nüshada يَقْدِي şeklindedir. Dikkatle bakılacak olursa يَقْدِي kelimesinin ilk harfinin altında iki nokta varken sonradan nasılsa kazınmış, düzeltmek istenirken büyük bir yanlışlık yapılmıştır. B. A.

liğ yakdı = o, ona eliyle, başka şeyle dokundu"; (يَقَارُ - يَقْمَقُ yukar - yukmak).

يُقْدِي yukdı: Bulaştı, sıvandı. "أَلِكْ كَايَاغُ يُقْدِي e-
liğge yağ yukdı = ele yağ bulaştı",
"أَنْكْ أَدُوْزِي أَنْكْرِقْدِي anıñ udhuzı anğar
yukdı = onun uyuzu ona geçti". Herhan-
gi bir şey başka bir şeye bulaşır ve-
ya sıvaşırsa yine böyle denir; (يَقَارُ
يُقْمَقُ yukar - yukmak).

يُقْدِي yıkdı: "أَلْ أِقْرِقْدِي ol ewin yıkdı = o, evi-
ni yıktı". Başkası da böyledir; (يَقَارُ
يُقْمَقُ yıkar - yıkmak).

يَلْدِي yaldı: Yalımlandı, alevlendi. "أَوْتُ يَلْدِي ot
yaldı = ateş alevlendi", "بَاشُ يَلْدِي baş
yaldı = yara iltihaplandı", "كُونُ
يُوزُكُ يَلْدِي kün yüzüğü yaldı = güneş yü-
zü yaladı, çaldı ve kararttı", (يَلَارُ
يَلْمَقُ yalar - yalmak).

يَلْدِي yoldı: Kurtardı, bıraktı. "أَرْبُلُقُ يَلْدِي er
bulunuk yoldı = adam tutsağı salıver-
di, bıraktı" [+]. "أَرْتُغُ يَلْدِي er
tutuğu yoldı = adam tutuyu kurtardı,
rehini feketti", "أَرْقُشُ يَلْدِي er kuş
yoldı = adam kuş yoldu", (adam kuşu,

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda "أَرْبُلُقُ يَلْدِي er
bulunuk yoldı" cümlesindeki بُلُقُ kelimesi yanlış olma-
lıdır; doğrusu "أَرْبُلُقُ bulunuğu" olacaktır, çünkü mefulu
bih edatı غ دır, ق degildir. B. A.

tüylerini yolmak için, kaynar suya bıraktı). Deriden kıl yolarsa yine böyle denir. Başkası da böyledir." أَرَاغْتَبِشِينَ

أَرَاغْتَبِشِينَ uragut başın yoldı = kadın başını kurtardı", (kadın mihrinden ve başka şeylerden vazgeçerek kocasından ayrıldı); (يَلَازُ - يَلْمَأُفُ يolar - yolmak). " أَلْ بِيكُ يَلْدِي ol bitik yoldı = o, kitap yazdı, istinsah etti".

يَلْدِي yeldi: Koştı. " أَلْبَغُ يَلْدِي atlıg yeldi = atlı koştı", (يَلْمَأُفُ - يَلْمَأُفُF yeler - yelmek).

يَلْدِي yeldi: Yendi. " أَشْرِي يَلْدِي aş yeldi = yemek yendi". Başkası da böyledir; (يَلْوُزُ - يَلْمَأُفُF yeldür - yelmek).

يَلْدِي yümdi: Yumdu. " أَرْكُوزُ يَلْدِي er köz yümdi = adam göz yumdu", (يَلْمَأُفُF - يَلْمَأُفُF yümer - yümmek) [+].

يَلْدِي yandı: Döndü. " أَرْيُولْدُنْ يَلْدِي er yoldan yandı = adam yoldan döndü". Başkası da böyledir. " بَلْتُ أَبِي يَلْدِي Beg anı yandı = Bey onu korkuttu, tehdit etti". Başkası da böyledir. Nitekim şu savda da gelmiştir: " يَلْمَأُفُF مَنكُورُ مَلْمَأُفُF

+ Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda " يَلْمَأُفُF - يَلْمَأُفُF yümer-yümmek" şeklinde olan bu kelime yanlış olacaktır. Doğrusu " يَلْمَأُفُF - يَلْمَأُفُF yumar - yummak" olmalıdır. Çünkü kelimenin bugün bile kullanılışı böyledir. Dv. III, 74, 7 de " يَلْمَأُفُF - يَلْمَأُفُF yumlaşur - yumlaşmak" imlâsında gelmiştir. B. A.

سپن قاکرؤب کرؤ وینماس yalnguk menggu ti-
 rilmek, sinka kirüb kirü yanmas = ki-
 gi ebedî yaşamaz, mezara giren geri
 dönmez" [+]. " اوت یندی ot yandı =
 ateş yandı". " یلدی yaldı" demek da-
 hi lügattir. Kıpçakça. " آزیندی er
 yandı = adam kustu", (یناز - یناق
 yanar - yanmak). Şu parçada dahi gel-
 miştir:

یندی آرینج اغری کلدی بروغری
 اوزی قی اغری الب لار قمع رکشور

Yandı erinç ograğı

Keldi berü tıgrağı

Özi kuyı ograğı

Alplar kamuğ tirkeşür

"Bolaki (belki) kurduğundan vazgeç-
 ti, onun elçisi geldi, kendi dere-
 nin uğrağında; yiğitler bütün toplar-
 ıştır".

(Duşmanı anlatarak diyor ki: Umulur
 ki o, azminden geri dönmüştür. Onun
 bize postacısı geldi. O, derenin i-
 çerisindedir. Savaş için yiğitler

[+] Bu sav, bundan evvelki kelimenin örneği olacak iken na-
 silsa buraya konulmuş, biz de bozmadık. B. A.

toplaniyor) [+].

يُنْدِي yundi: Yundu. "أَرُّ سَفْدَايُنْدِي er suwda yundı = adam suda yundu, yıkandı", "أَرُّ يُنْدِي er yundi = adam abdest aldı". Oğuzca. (يُنَارُ - يُمَاقُ yunar - yunmak).

يِنْدِي yindi: Aradı, sordu. "أَلْ أَيْنَكُ أَفْرَبِيْنْدِي ol anıñ ewin yindi = o, onun evini aradı, sordu". Aslı "يِنْدِي yindti" dir; yeğniltilmiştir. (يِنْدَارُ - يِنْدِمَاكُ yinder - yindmek) [++].

+
+ +

BU AYRIMIN BAŞKA BİR TÜRLÜSÜ

يُودِي yudi : Yıkadı. "أَرُّ تَوَزُيُودِي er ton yudi = adam elbise yıkadı". Başkası da böyledir; (يُورُ - يُومَاقُ yur - yunmak). Şu savda dahi gelmiştir: "قَانِغُ كَانِ بِيْلَايُومَاسُ kanıñ kan bile yumas = kanı, kanla yıkamazlar", (kanla yıkanmaz, fitne fitne ile bastı-

[+] Bu parça, bundan üç kelime evvel gelen kelimenin örneğidir. Orada gelmesi lâzımken nasılsa buraya konulmuş, biz de dokunmadık. B. A.

[++] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda "يِنْدَارُ - يِنْدِمَاكُ yinder - yindmek" şeklinde çıkan bu fiil yanlıştır; doğrusu "يِنَارُ - يِنِمَاكُ yiner - yirmek" olacaktır; çünkü mazi sıygası "يِنْدِي yindi"dir, muzari ve mastarının dahi buna benziyerek "يِنَارُ - يِنِمَاكُ yiner - yirmek" gelmesi lâzımdır, ayrımın icabı da budur. B. A.

rılmaz, barışla bastırılır) demek -
tir [+].

يَيدِي yēdi: Yedi. " er aş يَيدِي er aş yēdi = adam
aş, yemek yedi". Başkası da böyledir;
(يَير - يَمَاكْ yer - yemek).

+
+ +

HER HAREKESİYLE ORTASI HAREKELİ BULUNAN

فَعْلَدِي ÜZERİNE ÜÇLÜLER AYRIMI

يَبْرُدِي yapurdi: Parlattı, süpürdü. " ol يَبْرُدِي
ol yerig yapurdi = o, yeri parlattı,
süpürdü"; " er سَوَزُكْ يَبْرُدِي er sözüg
yapurdi = adam sözü gizledi, sakladı",
(يَبْرُور - يَبْرُور yapurur - yapurmak).

يَتْرُدِي yitürdi: Kaybetti, yitirdi. " er أَرِيْمَاقْ يَتْرُدِي er
yarmak yitürdi = adam para yitirdi".
Başkası da böyledir; (يَتْرُور - يَتْرُور
yitürür - yitürmek).

يُدْرُدِي yüdhürdi: Yükleli. " ol أَلْتِي كَايَلْ يُدْرُدِي ol
teweyge yük yüdhürdi = o, deveye yük
yükleli". Başkası da böyledir; (يُدْرُور -
يُدْرُور yüdhürür - yüdhürmek). Şu be-
yitte dahi gelmiştir :

أَعْرُقْ أَعْرُقْ أَعْرُقْ
أَعْرُقْ أَعْرُقْ أَعْرُقْ

[+] Bu sav, bugün Anadolu'da "kan kanla yıkanmaz, kan su ile yıkanır" şeklinde hâlâ söylenmektedir. B. A.

Agruk ağır işinġni adhnaguka yüdhürme

Açrub özünġ öşerib adhnagunı todhurma

"Ağır yükünü başkasına yükleme, kendini aç bırakarak gözünü döndürüp başkasını doyurma".

(Kendi yükünü başkasına yükleme. Gözün kararacak kadar kendini aç bırakarak başkasını doyurma).

یَشْرُدِ yaşardı: Yeşerdi. "أَتِ يَشْرُدِ ot yaşardı = ot yeşerdi", (يَشْرُرُ - يَشْرُمَاقُ yaşarur - yaşarmak).

يَشْرُدِ yaşurdı: Gizledi. "أَلْ نَانِكُ يَشْرُدِ ol neng yaşurdı = o, nesneyi gizledi", (يَشْرُرُ - يَشْرُمَاقُ yaşurur - yaşurmak).

يَقْرُدِ yakurdi: Yaklaştırdı. "أَلْ أَيْعُ مَنكَ يَقْرُدِ ol atıġ manġa yakurdi = o, atı bana yaklaştırdı". Başkası da böyledir; (يَقْرُرُ - يَقْرُمَاقُ yakurur - yakurmak).

يَقْرُدِ yakurdi: Sık sık soludu. "كَشِي يَقْرُدِ kişi yakurdi = adam sık sık soludu, onu yüksek bir soluma aldı", (يَقْرُرُ - يَقْرُمَاقُ yakurur - yakurmak).

يَكْرُدِ yügürdi: Koştu, seġirtti. "أَرِ يَكْرُدِ er yügürdi = adam seġirtti, koştu". (يَكْرُرُ - يَكْرُمَاقُ yügürür - yügürmek). Şu beyitte dahi gelmiştir:

أَنْدَبُ الْغُ تَبَارُ وَتَشْرُقُ كَلْبُ يَكْرُمَاقُ
قُرْعُ يَلِينُ بَدْرُ كُرْفَانُ شُرْفُودِ أَلْ

Ündeb uluğ tabaru tawrak kelip yügürgil

Kurgak yılın budhun kör kanda tüşer kodı 11

"Seni, yaşlı bir adam çağırırrsa davranarak koş! Kuraklık yıllarda millette bak! Nereye konarlarsa sen de birlikte kon!".

(Seni, yaşlı bir adam çağırırssa, çağırmasına icabet et, ona doğru koş! Kıtlik yıllarında kavmin nereye konarsa onlarla beraber in). Kavmine gelen her felâkette onlarla beraber ol demektir.

" ol böz yügürdi = ۵,
 beze eriş yaptı", (یکرر - یکرماک) ,
 yügürür - yügürmek).

یاموردی yamurdu: Kesti. " ار یغاچ یمردی er yıgaç yamurdu = adam ağaç kesti". Başkası da böyledir; (یمرر - یمرماق) yamurur - yamurmak) [+].

[+] Yazma nüshada bu fiil önceden " یمرماک yemürmek" şeklinde iken sonradan altına " تمردی - تمرماق tomurdu - tomurmak" diye aynı kalemle yazılmış. Bay Kilisli, her iki şekli de almıyarak yukarıda gördüğünüz gibi " یمرماق yamurmak" şeklini almıştır. Halbuki buraya " یمرماک yemürmek" şekli dahi gelebilirdi; çünkü Dv.III,41,10 da " بو سووق ال یغاچ یمرکان" bu suw ol yıgaç yemürgen" cümlesindeki " یمرکان yemürgen" kelimesinin " یمرماک yemürmek" masterından geldiğine şüphe yoktur; anlamları da birdir. Bununla beraber, yazma nüshada düzeltme şeklinde yazılmış bulunan " تمردی - تمرماق tomurdu - tomurmak" fiili dahi buraya gelmez değildir; çünkü " تمرماق tomurmak", ağacı tomruk şeklinde kesmek demektir. Dv.II,70, 5 teki " ار یغاچ تمردی er yıgaç tomurdu" sözü bunu gösterir. Yalnız تمرماق şekli bu ayrıma gelmez, çünkü bu ayrımın kelimelerinin ilk harfi ی harfiyle başlamaktadır, düşünüle!.B.A.

يَبِشْدِي yapışdı: Yapıştı. "يَلِيمُ يُوْكَا يَبِشْدِي" yelim yük-
ke yapışdı = tutkal kuş yeleğine ya-
pıştı". Herhangi bir nesne bir şeye
yapışırsa veya takılırsa yine böyle
denir. "اِتْ كِيْكَ يَبِشْدِي" it keyikke yapış-
dı = köpek ava yapıştı", (يَبِشْمَاقْ - يَبِشْرُ
yapışur - yapışmak).

يَدِشْدِي yadıışdı: Yayıştı. "اَلْ اَنْكُرْتَشَاكْ يَدِشْدِي" ol anğar tö-
şek yadıışdı = o, ona döşek yaymakta
yardım etti". Yarış için de böyle de-
nir, (يَدِشْمَاقْ - يَدِشْوُرُ yadıışur - yadıış-
mak).

يُدِشْدِي yodhuşdı: "اَلْ قِلِحْتِنْ قَا زِيدِشْدِي" ol kılıçtın kan
yodhuşdı = o, kılıçtan kan silmekte
yardım etti". Kitaptan bir şey silmek
ve herhangi akarın bir şey üzerindeki
izini gidermek te böyledir. (يُدِشْوُرُ -
يُدِشْمَاقْ yodhuşur - yodhuşmak).

يَدِشْدِي yıdıışdı: "يَدِشْدِي نَانِكْ" yıdıışdı neng = bir şe-
yin parçaları birbiri içinde çürüştü,
yıpraştı". (يَدِشْمَاقْ - يَدِشْوُرُ yıdıışur -
yıdıışmak).

يَدِشْدِي yedişdı: [+] "اَلْ مَنكَايَنْكَا يَدِشْدِي" ol manğa yengək
yedişdı = o, bana heybenin kenarını
dikmekte yardım etti". Bohçanın ve
buna benzer şeylerin kenarını dikmek

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda يَنْكَاK şeklinde ya-
zılan bu kelime yanlış olmalıdır, çünkü Dv. III, 320, 14;
III, 56, 9 da "يَنْكَاK yetgek" şeklindedir. B. A.

te böyledir. (يدشور - يدشمالق) yëdişür - yëdişmek).

Bundan evvelki fiilin mastarı

"يدشماق yıdışmak" şeklinde ق iledir.

يدُشدِي yüdhüşdi: Yükleşti. "أل اكي رَغ يَدُشدِي" ol ikki tariğ yüdhüşdi = o ikisi buğday yükletmekte birbirine yardım ettiler". Başkası da böyledir, yarış için de böyle denir, (يدشور - يدشماك) yüdhüşür - yüdhüşmek).

الار اكي يَرشدِي yaraşdı: Uyuştu, anlaştı. "الار اكي يَرشدِي" olar ikki yaraşdı = onlar, ikisi birbiriyle bir işte uyuştu, anlaştı". Şu parçada dahi gelmiştir :

رُتُوبُوبُ بِلِشْدِي مِينْكَ تَفْرُسْتِشْدِي
بِسْتَابِلْ رَشْتِي كَزَلْبُ تَارْتَابِي

Ortak bolub bilışdı

Mening tavar satışdı

Biste bile yaraşdı

Kizleb tutar tayımı

"Ortak olup tanıştı, benim malımı satmakta yardım etti. Biste ile anlaştı, gizliyerek benim tayımı tutuyor".

(Uzlaştıktan sonra kendisine gadreden bir adamı anlatarak diyor ki: O, benimle tanıştı ve ortaklık etti. Malımı satmak üzere bana yardım etti. Ev

sahibiyle uzlaştı. Benden tayımı sak-
lıyor).

"Biste" tecimeni evinde konukliyanın
ismidir. Tecimen onun evine iner; bu,
tecimenin malını satıverir, koyunları-
nı toplar, onu evinde konuk eder. Te-
cimenin gideceği zaman, on koyunda bir
koyun baş alır. Toxsı, Yağma, Çiğil
kabilelerinde böyledir, ben gördüm.
(يَرَشُوْر - يَرَشْمَاوْ).

يَرِشْدِي yarışdı: Yarıştı. "أَلْ أَيْنِكْ بِلَا اتْ يَرِشْدِي" ol anıñ
birle at yarışdı = o, onunla at yarı-
şı yaptı". "أَلْ أَيْنِكْ بِلَا تَفَايِرْ يَرِشْدِي" ol
anıñ birle tawar yarışdı = o, onunla
malı yarı yarıya üleşti". Miras üleş-
mesinde de böyle denir; (يَرَشُوْر - يَرِشْمَاوْ)
yarışur - yarışmak).

يُرِشْدِي yorişdı: Yürüştü. "أَلْ مِينِكْ بِلَا يُرِشْدِي" ol mening
birle yorişdı = o, benimle yürümekte
yarış etti". "تُرْقُوْر يُرِشْدِي" torqu yoriş-
rı = ipek kumaş yol yol oldu". Baş-
kası da böyledir. Bu, ipek kumaş yıp-
ramağa yüz tuttuğu zaman söylenir,
(يُرِشْمَاوْ - يُرِشُوْر) yorişur - yorişmak).

يِرِشْدِي yirişdı: Yirişti. "يِرِشْدِي نَانِكْ" yirişdı neng=
nesne yirişti, yirildi, ayrıldı"; "أَرْ
يِرِشْدِي er yirişdı = adam gülümsedi".

Başkası da böyledir; يِرِشْمَاوْ - يِرِشُوْر

يُشُدِّي yuwuşdı: "الار بيز بيزكا توشوشدې" olar birbirge topık yuwuşdı = onlar, birbirine top yuvarlaştı", (يُشْمَاق - يَشْوُر - yuwuşur - yuwuşmak).

يَقِشْدِي yakışdı: "أل انكر يقغ يقشدي" ol anğar yakığ yakışdı = o, ona yakı yakmakta yardım etti", (o, yara üzerine yakı koymakta ona yardım etti", "انك كلكاكي يقشدي" anıñ kelmeğ yakışdı = onun gelmesi yaklaştı". Herhangi bir şeyin bulunması, gelmesi yaklaştığında yine böyle denir. Uz dilli adam konuştuğu zaman "انك ايرني يقشماسر" anıñ irni yakışmas" denir ki, "sözü çabuk konuştuğu için dudakları birbirine yaklaşmaz" demektir. (يَقِشْمَاق - يَقِشْوُر - yakışur - yakışmak).

تُقْشْدِي tokuşdı: "أذرتقشدي" udhuz tokuşdı = uyuz yayıldı", (yaşlık dolayısıyla uyuz, bedende bir yerden öbür yere yayıldı), (تُقْشْمَاق - تُقْشْوُر - tokuşur - tokuşmak).

يَقِشْدِي yıkışdı: "أل انكر تام يقشدي" ol anğar tam yıkışdı = o, ona duvar yıkmakta yardım etti". Başkası da böyledir, (يَقِشْوُر - يَقِشْمَاق - yıkışur - yıkışmak).

يَلِشْدِي yılışdı: İliştı, ılıklaştı. "سفلار قمع يلىشدي" suklar kamuğ yılışdı = bütün sular ılıdı". Başkası da böyledir, (يَلِشْوُر - yılışur).

يَلِشْمَقُ yılışur - yılışmak).

يَلِشْدِي yılışdı: "الأزبیرا کدیکا اغری یلیشدی" olar bir e-kindige ogrı yılışdı = onlar birbirini hırsızlıkla itham etti", (يَلِشْوَر - يَلِشْمَقُ) yılışur - yılışmak) [+].

بُدُونِ بَرَا كِنْدِي يَلِشْدِي yoluşdı: Yağmalaştı. "budhun bir ekindini yoluşdı = kavm birbirini yağma etti", (يَلِشْوَر - يَلِشْمَقُ) yoluşur - yoluşmak).

يَمَّشْدِي yamaşdı: "أل أنكر تون يمشدی" ol anğar ton yamaşdı = o, ona elbise yamamakta yardım etti". Başkası da böyledir, (يَمَّشْوَر - يَمَّشْمَقُ) yamaşur - yamaşmak). Yarış için de böyle denir.

يَنْشْدِي yonuşdı: "الأزبیریرکا او ینشدی" olar birbirge ok yonuşdı = onlar birbirine ok yontmakta yardım ettiler". Yarışmak ve başkası için de böyle denir; (يَنْشْوَر - يَنْشْمَقُ) yonuşur - yonuşmak).

[+] Basma nüshada "يَلِشْمَقُ - يَلِشْوَر - يَلِشْدِي yılışdı - yılışur - yılışmak" şeklinde çıkan bu kelimeler yanlıştır. Brockelmann da basma nüshayı tetkik etmeden olduğu gibi aynıyle kabul edip geçmiş. Bu kelimelerin harekesi yukarıdaki şekilde olmayıp "يَلِشْمَقُ - يَلِشْوَر - يَلِشْدِي yılışdı - yılışur - yılışmak" olacaktır. Yazma nüshada yalnız ilk kelimenin ilk harfi esredir; ve ilk harf ي değil ب dir, يَلِشْدِي şeklindedir. Şüphesiz bu harf yanlıştır, ب olacaktır. Bu kelimenin muzariine ve mastarına gelince, yazma nüshada ilk harf olan ي de hiç bir hareke ve nokta yoktur, لَشْوَر şeklindedir. Dv.III,59,4 teki "يالالدى يالالدى", "يالالدى يالالدى" kelimeleriyle III, 63, 15-16 da bulunan "يالالدى - يالالدى" kelimeleri bizi teyid eder. Her üç fiil de aynı manadadır. B. A.

يَتَقَى yatıktı: " يَغُو كَثِي تَقْدِي yaguk kişi yatıktı = hısım olan adam yabancılaştı, yadlaştı", (يَتَقَاو - يَتَقَاو yatıkar - yatıkmak).

يُتَقِي yutıktı: " يَلُو يَتَقِي yılık yutıktı = yılık yutadı", (yılık ve davar kardan öldü). Bu, soğuktan yılık ve davar öldüğü zaman söylenir; (يَتَقَاو - يَتَقَاو yutıkar - yutıkmak).

يَزِقِي yazıktı: " يِل يَزِقِي yıl yazıktı = zaman ilk yaz oldu, yazlaştı", (يَزِقَاو - يَزِقَاو yazıkar - yazıkmak).

يَشَقِي yaşıktı: " كُو زَشَقِي köz yaşıktı = göz yaşlandı", (göz, güneşten ve güneşin tel tel olan ışığından kamaştı), (يَشَقَاو - يَشَقَاو yaşıkar - yaşıkmak).

يَغِقِي yagıktı: Duşmanlaştı. " بَغَلَاو بِيْر بِيْر كَا يَغِقِي Begler birbirge yagıktı = Beyler, birbirleriyle düşmanlaştı", (يَغِقَاو - يَغِقَاو yagıkar - yagıkmak).

يَبْلَدِي yapuldu: Kapandı. " قَبْعُ يَبْلَدِي kapuğ yapuldu = kapı kapandı". Herhangi bir şey kapansa yine böyle denir; (يَبْلُوْر - يَبْلُوْر yapulur - yapulmak).

يُوبَلَدِي yubaldı: İhmal edildi, yüzüstü bırakıldı. " اِيْشُ يُوْبَلَدِي iş yubaldı = iş yüzüstü bırakıldı, üzerinde durulmadı", (يُوْبَالُوْر - يُوْبَالُوْر yubalur - yubalmak).

يَتَلَدِي yetildi: Erişildi. " أَلْ سُو كَا يَتَلَدِي ol süge yetildi = o askere yetiştirildi". Başkası da böyledir, (يَتَلَاكْ - يَتَلُوْر - يَتَلِيْر - yetilmek).

يَذَلَدِي yadhıldı: " سُو يَذَلَدِي sü yadhıldı = asker yayıldı, dağıldı". Başkası da böyledir. " تَوْنُ كُوْنِكَا يَذَلَدِي ton künge yadhıldı = elbise güneşe yayıldı". Yayılan herhangi bir şey için de böyle denir; (يَذَلُوْر - يَذَلْمَاقْ) yadhılır - yadhılmak).

يَذَلَدِي yadhıldı: " يَاغْ تَوْنْدَا يَذَلَدِي yağ tonda yadhıldı = yağ elbiseye yayıldı". Başkası da böyledir, (يَذَلْمَاقْ - يَذَلُوْر - yadhılır - yadhılmak).

يُذَلْدِي yodhıldı: " قَا نْ قَلِيْجْتِيْ يُذَلْدِي kan kılıçtin yodhıldı = kan kılıçtan silindi, yok edildi", " اِنْكَ اَبِيْ اَيْدِيْنْ يُذَلْدِي anıñ atı aydın [+] yodhıldı = onun adı Hakanın defterinden silindi". Silinen ve yok edilen her şey için de böyle denir, (يُذَلْرُ - يُذَلْمَاقْ) yodhulur - yodhulmak).

يَذَلْدِي yédhıldı: " يَتْكَا كْ يَذَلْدِي yetgek yédhıldı = boğça dikildi ve içerisine eşya kondu", (يَذَلْرُ - يَذَلْمَاقْ) yédhilür - yédhilmek).

يَارَلْدِي yarıldı: " كَا بْ يَارَلْدِي kap yarıldı = kap yarıl-

[+] Yazma nüshada bu kelime önceden " اَيْدِيْنْ aydın" şeklinde iken, sonradan " اَنْدِيْنْ andın" şekline konulmuştur. B. A.

[++] Basma nüshada يَذَلْمَاقْ şeklinde olan bu kelime yanlış olacaktır. Her ne kadar yazma nüshada da önceden böyle yazılmış ise de sonradan bir düzeltme görerek يَذَلْمَاقْ şekline konulmuş ve ق harfinin başına kırmızı mürekeple küçük bir çizgi çizilmiştir. B. A.

dı, tulum yarıldı". Başkası da böyledir, (يَرْلُورُ - يَرْلَمَاقُ yarılır - yarılmak).

يَرْلَدِي yarıldı: "بُتُوك يَرْلَدِي butık yarıldı = dal yirildi", (dal ağaçtan yirildi). Herhangi yaş bir şey yirilirse yine böyle denir, (يَرْلُورُ - يَرْلَمَاقُ yarılır - yarılmak) [+].

يَرْلُدِي yorıldı: "اُغْلَبَشِكْتِن يَرْلُدِي ogul beşiktin yorıldı = çocuk beşikten gözüldü", (يَرْلُورُ - يَرْلَمَاقُ yorulur - yorulmak).

يَرْلَدِي yazıldı: "تُكُون يَرْلَدِي tügün yazıldı = düğüm gözüldü". Başkası da böyledir; (يَرْلُورُ - يَرْلَمَاقُ yazılır - yazılmak) [++].

يَسِلْدِي yasıldı: "ايش يَسِلْدِي iş yasıldı = iş bira-kıldı", (iş terkolundu, sebepleri dağıldı), "يا يَسِلْدِي ya yasıldı = yay yasıldı, kiriş yaydan çıkarıldı", سُو يَسِلْدِي sū yasıldı = asker dağıldı". Başkası da böyledir. Dağılan her-

[+] Basma nüshada " يَرْلَمَاقُ yarılmak" şeklinde olan bu fiil yanlıştır; doğrusu " يَرْلَمَاقُ yirilmek" olacaktır. Yazma nüshada önceden يَرْلَمَاقُ şeklinde iken sonradan يَرْلَمَاقُ haline konmuştur. Dv. III, 41, 12 deki " يَرْلَمَاقُ yirilgen" kelimesi de buna tanıklık eder. Bu son üç fiilin ona göre düzeltilmesi lâzımdır. Bundan başka bu fiillerin ilk harflerinin harekesi de üstün değil " يَرْلَمَاقُ yirilgen" kelimesinde olduğu gibi esre olacaktır; kullanış ta böyledir. B. A.

[++] Metinde bu fiilin muzari ve mastarı yoksa da biz koyduk. B. A.